

Naši Zapiski

Socialistična revija - - -

VSEBINA :

ABDITUS: BESEDA O POLITIŠKI
TAKTIKI. — *JOS. PAHOR*, Sežana :
ANATHEMA SIT. — *H. PAJER*, Praga :
KONSERVATIZEM V POLITIKI. —
OULTAW: DELAVSKI PROBLEMI
IN ORGANIZACIJE. — *M. R. LEMEŽ* :
K SOCIALNEMU VPRAŠANJU SLO-
VENSKEGA VISOKOŠOLCA. — *DRAG.*
LONČAR, Idrija : SLOVENCİ V PRE-
TEKLOSTI. — *H. TUMA*, Gorica : SEK-
SUELNI PROBLEM. — *RUDOLF GO-*
LOUH, Trst : SILI. — NA MORJE! —
— IZSELJENCI. — *PREGLED.* —

Št. 3-4
(marec april.)

Leto XI.

- Urednik in izdajatelj : -

Dr. Henrik Tuma

_____ Lastnik : _____

Konsorcij - Naših Zapiskov

V Gorici 1914

Tiska : „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček

Vsled tiskarskega štrajka povišala je Goriška Tiskarna ceno za tisk, zato smo bili prisiljeni list skrčiti na dvomesečnik po tri pole po stari ceni. Od delavstva je odvisno, ali bo mogel list še dalje izhajati in se zopet razširiti. Z današnjo dvojno številko prišli smo v red za prve štiri mesece ter izide 1. maja t. l. številka za maj in junij.

Naročnina: za Avstro-Ogrsko za vse leto K 5'— s poštnino vred, za pol leta in četrt leta sorazmerno; za Nemčijo K 5'80 za ostale države K 6'40 za n a p r e j.

Pošiljanje revije se z drugo številko po neplačani naročnini ustavi.

Posamezna številka stane 80 vinarjev.

Za organizirane delavce in dijake na leto K 3'60, posamezne številke 60 vinarjev. Stari letniki do 1912 po K 2'50 s poštnino.

Rokopisi in časopisi v zameno naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije pa na upravo Naših Zapiskov.

Uredništvo in uprava
Naših Zapiskov
v
Gorici.

ABDITUS:

Beseda o politiški taktiki.

Doba zadnjih deželnozborskih volitev na Kranjskem je bila zanimiva politiška epozida v politiškem življenju. Čas pred temi volitvami in čas po teh volitvah je to epizodo, iz katere se dado črpati prav pametni nauki, še izpopolnil, zaokrožil.

Volilni boj se je vršil in izvršil v znamenju protiklerikalnega nastopa, čeprav liberalna in socialistiška stranka niste formalno nastopali skupno in enotno. Razni politiški dogodki v deželi so že davno prej splavili na dan misel, da bi skupni in enotni nastop vseh svobodomiselnih elementov v deželi morda prinesel uspehe, ki bi bili za bodočnost politiškega razvoja v naši deželici pomembni.

Morda in najbrž so bili principi iz drugih dežel očetje te misli, ki ima za predpogoj kulturno skupnost in politiške interese. Predvsem je bila Belgija že dolgo klasična dežela vzorov vsem tistim politiškim delavcem, ki radi udarjajo na kulturno struno in pri tem le preradi prezro dejanske gospodarske razmere, ki so v politiških bojih končno in naposled vendar le odločilne.

Šlo je torej predvsem za t a k t i k o. Vsaka politiška stranka mora imeti taktiko, ki jo lahko menja, če treba, kakor je drastično rekel ranjki V. Liebknecht, štiriindvajsetkrat na dan. Nas predvsem zanima taktika delavske socialistiške stranke pri teh volitvah in treba je, da jo kritišno obdelamo.

Kdor je zasledoval socialistiško časopisje pri zadnjih deželnozborskih volitvah, ni pregledal, da je nagibalo k nekakemu kompromisu z liberalci. Razumljivo je to. Popolna politiška brezpravnost delavskega stanu v deželi je brez dvoma mnogo pripomogla do veljave prepričanju, da je treba končno in naposled priti do kakšnega, četudi malega, pozitivnega uspeha v deželi. Pri vsakih volitvah smo videli, da je socialistiško organizovano delavstvo oddalo nekaj tisoč glasov, ki pa, ker so razcepljeni po raznih volilnih okrajih, niso dosegli nobenega uspeha. Ta večni

neuspeh, ki ga zakrivlja volilna geometrija, je delavstvo utrudilo; vzelo mu je velik del poguma.

Dežela sama je po veliki večini revna, pasivna agrarna dežela. Izrazito industrialnega delavstva je primeroma malo. In še to delavstvo ni tako organizovano kot drugje. Percentualno je delavska politiška in strokovna organizacija na Kranjskem najbolj šibka in dežela prednjači v tem pogledu v celi avstrijski državi le še Dalmaciji.

Že to le dejstvo samo rodi pomisleke, da je taka mlada organizacija sama v sebi dovolj močna, vzdržati disciplino v volilnih bojih. Če to doseže, pomeni izid volilnega boja, naj bo kakršenkoli, že vspeh.

Zadnje volitve so dokazale, da so pogoji take politiške discipline med slovenskim socialističkim delavstvom dani.

Nasprotno pa je treba prav oceniti tudi politiško moč in načela stranke, s katero se želi skupnega nastopa. Pri tem ni prezreti taktike, ki jo uveljavlja ta stranka v volilnem boju. Končno je treba oceniti tudi skupne politiške in gospodarske interese, iz katerih se rodevajo stranke, aktivno posegajoče v politiški boj.

Kakšni bi bili skupni politiški in gospodarski interesi, ki naj bi, recimo, dovedli do volilnega kompromisa med liberalno in socialističsko stranko?

Politiški skupni interes bi bila na primer reforma krivičnega, zahtevam demokracije neustrezajočega volilnega reda.

Skupnih gospodarskih interesov vidim prav malo, toliko, da ne pridejo niti v poštev.

Torej bi ostali nekaki skupni kulturni interesi. Ti so dani; ampak so pa tudi tako močni, da morejo odločevati v razpoloženju množice?

To zanikam.

In sedaj taktika! Zanimivo poglavje je to.

Še v predvolilni dobi je z nenavadno vehemenco v slovenski javnosti nastopila razljučna nemška dama z napadi na posamezne vodilne osebe Slovenske ljudske stranke. Njen prvi cilj je bil načelnik te stranke in sedanji kranjski deželni glavar. Obdolžitve so bile hude, povedane so bile začetkoma v obliki, ki ni dopuščala dvomov. In v hipu je bila vsa politiška opozicija v deželi v tirih, ki jih je ta razljučena nemška dama zarisavala. Pričel je osebni boj, ki doslej v deželi ni imel primere. In porodila se je absurдна misel, absurдна za to, ker se je porodila v politiškem življenju:

Padejo voditelji, pade stranka. Kakor bi politiške stranke živele od posameznih voditeljev! Ta osebni boj, začetek proti načelniku stranke, se je skoraj neopaženo preselil na druge postranske osebe in nakrat se je odprla začudenim očem neznatna ljubezenska zgodba. In na tej zgodbi je poslej viselo politiško življenje protiklerikalne opozicije. Od brezprimernega napihovanja te zgodbe se je pričakovalo politiških preobratov v deželi. Ost je bila sedaj naperjena proti človeku, ki je brezdvomno najjasnejša politiška glava v vladajoči stranki, dr. ju Kreku, kateri je ob praznih rokah osivel. Ampak, dobro; umažimo in vrzimo. Toda, je eden od teh le inteligentov kdaj pomislil, da bi tudi resničnost te zgodbe ne mogla in smela pri modernem človeku zbuditi čuta umazanosti in zaničevanja do človeka, ki se mu kaj takega tako-le očita? Ravno pri modernem izobraženem človeku bi smelo tako početje ženske, ki se je nevede sama javno po časopisju mazala z blatom, vzbuditi samo stud in pomilovanje. Čudil sem se toraj očitkom, ki so bili izrečeni po javnih shodih kot nadaljevanje tega grdega osebnega boja. Imenoval se je dan greha. Tisti čas sem šel pogledat v stenografični zapisnik državnega zbora in tam videl, da je tisti dan dr. Krek bil v poslanski zbornici in se je še pozno na večer udeležil nekega glasovanja. Že to dejstvo samo dokazuje, da s trditvami, objavljenimi v časopisju, ni nekaj v redu. In nadaljne poizvedbe so izrekle, da je bil prišel tisti večer dr. Krek naravnost iz parlamenta v svoj hotel v spremstvu dveh gospodov. Ampak pravzaprav je vse to smešno! Kaj nas kot občane briga, kje se potika, kako je in kako smrči naš sosed onstran zida?

Danes, ko je popolna brezuspešnost take politiške taktike več kot očitvidna, se tudi lahko javno reče, da je bil uprizorjen osebni napad na dr. ja Kreka, kot duševnega voditelja S. L. S., dejanje, ki ga je sedaj, po britkih izkušnjah, težko kvalificirati. Opravičljiv je bil le v toliko, da se je vodil v namenu in upanju, s tem doseči politiški preobrat. Ampak tudi ta opravičba je precej klavrna, ako se upošteva, da se je komu v živo delala krivica. Pisma, ki jih je objavilo dnevno časopisje, so bila potvora v toliko, da se je iztrgalo posamezne besede in stavke in se jih je podčrtovalo. S tem se je hotelo dokazovati erotično plat. teh pisem. Potvora je bilo tudi to le: Izvirniki pisem nosijo večinoma angleški naziv »Dearest«, podpisi pa »John« — kar vse je nekaj čisto drugega kot pa ono, kar se je podalo pikantnih reči željni publikli. — Kako naj se tako početje označi drugače kot humbug? Previden človek tudi v objavljenih pismih ni zasledil erotike. Pa kaj

to. Ali ni bila ostudna potvora tudi ovadba slovenskega Sokolstva, ki je prišla iz iste roke? Če se spustimo v politiki na takole polje, lahko umažemo najpoštenejšega med nami. In brezprimerna naivnost bi bila, trditi, da se takole dela ljudsko in narodno in svobodomiselnost politiko. Kaj pa je politika? V današnji demokratični dobi politika ni nič drugega kot delo za koristi širokih plasti naroda. Politika sama na sebi ni nobena umazarija in nobeno brutaliziranje. In nobenega vzgleda ni, ki bi mu mogli slediti tudi pošteno, ko smo ga sami obsodili kot krivičnega in nemoralnega.

Ta osebni boj je vzdignil v naši politiški javnosti dosti prahu. Ženska, ki je ustvarila taktiko za politiške volitve, se je po teh volitvah sama razparala s tem, da je z lažnjivimi navedbami ovadila napredno organizacijo samo. To je nauk, ki se ga težko prenese.

Pa za to ne gre več. Ampak za tole:

Ni dvoma, da so mnogi vodilni politiki v svobodomiselnem taboru v deželici živeli v trdnem prepričanju, da bodo takale razkritja povsem tuje in nepoznane dame, katere verodostojnost ni bila z ničemer izkazana, prinesla politiški preobrat, ki bo koristil vsem svobodomiselnim strankam v deželi in tudi izven njenih mej. To nazivanje, ki ga je tako trdovratno širilo meščansko časopisje, je neizpodbiten dokaz, kako malo je poznan dejanski gospodarski in politiški položaj slovenskega ljudstva med ljudmi, ki so poklicno obvezani ga poznati.

V obče pa tudi izkušnje iz politiških bojev drugih dežel pričajo, da politiški boj, prenešen na osebno struno povsod tam, kjer temelji ta boj na kolikor toliko zdemokratizovanih politiških pravicah, nima prav nobenega vpliva na dano politiško konstelacijo. Pa tudi uspehi, ki se pri taki politiški taktiki dosežejo — neverjetni uspehi — nikoli niso nič drugega kot efemerni pojavi, ki kmalu izginejo pod silnim pritiskom temeljev danega gospodarskega in družabnega življenja.

Klerikalna stranka na Slovenskem je danes izrazita gospodarska stranka. Njen cilj gre za tem, da dvigne že davno poljedelsko produkcijo. To njeno prizadevanje, izboljšati poljedelsko produkcijo, ni ostalo neopaženo med vrstami poljedelcev. Nespartno bi bilo, vezati si oči. Še v nobeni dobi prej se ni zidalo toliko cest, vodovodov, hlevov, itd. kar vse ima izključno služiti le kmetskemu stanu v deželi, kot sedaj. Še nikoli doslej ni imel kmetski stan toliko politiških pravic, kot jih ima danes na Kranjskem — mnogokrat na škodo vsemu ostalemu prebivalstvu. Ne samo volilni red, ki za kmetsko ljudstvo ni nič drugega kot pluralni

volilni red, temveč tudi volilna geometrija, je tako prirejena, da pridejo vsepovsod kmetijski odnosno poljedelski interesi do veljave. Delavski stan, četudi le delno političsko organizovan, nima takih pravic, zanj je v deželni avtonomiji tako borno preskrbljeno, da ne pride do še tako malega zastopstva v deželni zbornici. Lahko se reče: Če bo sedanji volilni red in sedanja razdelitev volilnih okrajev še dolgo v veljavi, delavstvo na Kranjskem še dolgo ne pride do pravičnega zastopstva svojih stanovskih interesov.

Vprašam: Ali je bilo ob tem dejanskem stanju mogoče le misliti na uspehe osebnega boja, taktike, ki je temeljila na trditvah, ki niso bile nikjer in z ničemer dovolj podprte, ki so bile servirane senzacije željni publiki v obliki, sami na sebi odurni in odbijajoči?

Pri praktično mislečem poljedelcu, ki je vendarle tudi političsko organiziran, taka taktika ni mogla priti v račun.

Liberalna stranka, ki nima zdemokratizovane političske organizacije nikjer razun v nekaterih mestih in trgih, si je ob preteklem volilnem boju na Kranjskem pomagala s taktiko, ki jo socialistička stranka ni smela akceptirati. Edino kulturni momenti so bili, ki so dali nekaj skupne podlage. Pa ta zgolj kulturna politika ne more obvladati gospodarskih interesov. Socialistička stranka pa je vendarle eminentno gospodarska stranka, ki ima v prvi vrsti zastopati življenjske interese proletariata. Veliki kmet je notoričen in samoobsebi razumljiv nasprotnik svojih hlapcev, dninarjev, kajžarjev in drugih siromakov na kmetih. Ti spadajo pod interesno sfero socializma. Vsa ta danes še neorganizovana armada na kmetih je interesovana na socialnem zavarovanju mnogo bolj, kot pa recimo na deželnem gledališču. Predvsem pa stoji pred delavcem s kmetov, ravnotako kot pred industrialnim delavcem, visoka stena veljavnega d a v č n e g a s i s t e m a. Ta davčni sistem je silno krivičen, ker plačajo najrevnejši sloji: delavci, mali uradniki, dninarji in kajžarji in hlapci največ davka, ki si z njim opomoguje veliki in srednji kmet. Vse izboljševanje poljedelske produkcije nosi na svojih ramenih najrevnejši človek v deželi, ki mu je potem izseljevanje edina rešitev. Že to le dejstvo samo izpričuje, da zija med velikim kapitalom in drugo manjšo buržoazijo, ki se brani svojega propada v proletariat z edinim razpoložljivim sredstvom, izkoriščanjem, in med delavstvom v obče, taka propast, ki jo danes še nobeno kulturno vprašanje, nobena kulturna skupnost ne more zabrisati. Zato morajo take besede ostati le besede.

Na tej pogrešeni misli — namreč na neki kulturni skupnosti — zidana politiška taktika delavskega razreda, vzajemno z meščanstvom si priboriti politiških pravic in uspehov, pri tako malo urejeni politiški in strokovni organizaciji kot je dana na Kranjskem, ne more voditi drugam, kot do razočaranj. E m a n - c i p a c i j a d e l a v s k e g a r a z r e d a m o r e b i t i l e d e l o t e g a r a z r e d a s a m e g a . Čudno, da se ta krepki nauk more pozabiti le za en sam trenotek.

Taktika sociališke stranke na Kranjskem ob zadnjih volitvah je slonela na tisti pogrešeni misli o skupnosti kulturnih interesov,*) četudi ni prišlo do formalnega kompromisa. Tak kompromis se je razbil ob pravilnem razumevanju liberalne stranke, ki ni prenesla, da bi poleg njenih zastopnikov sedel tudi izrazit socialist. Kako se s tem načelom liberalnih malomeščanov sklada kulturna in politiška skupnost interesov, vkljub belgijskim in drugim vzorom, mi ni razumljivo.

Volilni rezultat je pokazal, da so socialistični glasovi od zadnjih volitev padli. Padli za to, ker so ob splošnem pričakovanju, da usluga rodi protiuslugo, bili mnogi socialistiški glasovi oddani za meščanske kandidate. Volitve same so pokazale, da danes ni govoriti o skupnih kulturnih interesih tam, kjer gospodarska načela s silo lomijo misel na kulturna dela. Enkrat spočeta taktika v danih razmerah ni mogla končati drugače kot je: Socialistiško delavstvo je vrglo svojo politiško moč drugim na voz, celo v svoji domači hiši, v Idriji.**)

Ta nauk je koristen! Zmagati mora izpoznanje, da je treba socialistiški nauk tudi v praktiških politiških bojih ohraniti čist od onih svetovnih duševnih proizvodov liberalizma, ki nimajo s socialistiškim svetovnim nazorom nobene skupnosti, temveč so mu le škodljivi ornamenti.

Če hoče delavstvo priti tudi na Slovenskem do politiške veljave, mu preostaja samo eno: Razširiti in poglobiti svojo razredno organizacijo. Vse drugo bo pridano samo od sebe.

) Katerih prav nič ni, kajti liberalna slovenska stranka je bolj reakcionarna in farška nego klerikalna stranka sama. Uredništvo.

**) Kjer so ravno žive reminiscence brezobzirne a zdrave taktike.

Uredništvo.

Anathema sit!

V novemberski številki lanskih »Naših zapiskov« je objavil A. Hreščak članek z naslovom »Organizacija slovenskega učiteljstva«, članek, v katerem raziskuje vodilne ideje najmočnejše učiteljske organizacije (Zaveze jugoslov. avstr. učit. društev) ter presoja vspelle in nevspehe njenega petindvajsetletnega obstoja in delovanja na podlagi lastnihkušenj in opazovanja v teku desetletja, ko je sam stal večinoma v prvih vrstah te organizacije. Vso to dobo je imel en sam klic: Ozdravite in dvigajte! Danes mu odgovarjajo iz Zavezinega upravnega odbora Anathema! Ves čas je bil v organizaciji mož dela in stremjenja, danes vedo o njem: Geist, der stets verneint! Argument je tako primitiven, kot nedoločen in nejasen. Naj ne ruši: on, ki je imel največ volje in ima največ pozitivnega dela za seboj! Priznam, organizacija slov. učiteljstva se je v petindvajsetletni dobi razvila in razrastla, toda utrdila se ni; šibka in zrahljana je na znotraj, polna tokov pod površjem in bogata s sredobeznimi sil. Vem tudi, da je vsaka organizacija kot taka že napredek, da more združena manjšina storiti veliko več kot razkropljena večina, zanikam pa, da bi bila organizacija sama sebi namen. Za varstvom slabotnega poedinca skrbi z močno roko celote, za brambo dobljenih pozicij stoji ter išče novih pridobitev; vedno pa podreja stranske interese glavnim, posamezne interese splošnim. Pot, ki jo je iti, se kaže sama; uravnava jo dobljene skušnje in dalekovidnost njih, ki stoje na čelu.

In kako je tekom zadnjega desetletja v Z. a. u. d.? Kaj kažejo čim dalje glasnejša znamenja te dobe? Marazem. Gine pogum, gine moč. Kjer je bil prej v društvi ponos, tam je danes posmeh, kjer je bila kdaj požrtvovalnost, je danes egoizem. In če stoji društvo navidezno neporušno kje, bi bilo treba često le malega sunka, da se zruši ravnotežje; le z gospodovalnostjo in silo se vzdržuje. Najprej iščemo sami sebe, še le pozno pride skupnost, kolektivnost v poštev, če sploh pride; pozabili smo na jamstvo drug drugemu, vedoma in nevede se izdajamo, a izjeme so že tako redke! Vedno dalje seza spoznanje, da je taka organizacija iluzorna, ko bi morala biti v resnici rezervoar moči za vsak poedini člen in za ves stan. Kdor sam stoji, pravi Ibsen, je močen, resnica pa je tudi, da je slaboten, kdor se zaveda, da sam stoji. Vemo, da se je naš glavni interes

umaknil stranskemu, zato vemo, da smo šibki, da nimamo zaledja v moralnem in materialnem oziru z odločno, zdravo organizacijo, ki tudi v intelektualnem in strokovnem pogledu ne vrši svoje misije. Zbirka tem, ki se predavajo v učit. društvih, je pravi kaleidoskop; od najvsakdanjše snovi pa gori do najglobokounnejše modroslovne razprave gre, a gre brezciljno in brezzvezno, ker nedostaja roke, ki bi držala nit. Program »Zaveze« je, če sploh obstoji lahko idealen in morda stilistično najvzornejši, a goni ne kulturotvorne sile nima. Vidimo, da samo razkrajja, da razjeda in sam ruši organizacijo.

Morda še ni povsod tako, a na Primorskem je. Kranjska je bila matica v učiteljski organizaciji, njen impulz je oživiljal veje, ki se danes z deblom sušijo. Bil je takrat liberalizem na vrhu, za »Zavezo« romantična doba, ki nam je zapustila »narodnost in naprednost«. Takrat nam je bil sijaj vse, takrat smo pozabili, spodnja plast buržoazije, politično izkoriščana od zgornje, čemu imamo organizacijo in kakšne so njene naloge. V tistem času pred bližajočo se vihro bi bilo treba dela, ki ga delavci niso videli, a smo zamenjali vsebino za obliko, ne bistveno za bistveno. Sejali smo, kot so drugi hoteli, želi nismo. Danes vemo še to, da je bila tudi setev gnjila. Pred dvema leti sem bil zraven, ko so odhajali abiturienti ljubljanskega učiteljišča v življenje. Nič več jim niso mogli dati ob slovesu na pot kot košček svobodomiselnosti, razjeden s spoznanjem, da bo škodoval njim in drugim. Kaj bi mladenič ž njim! Neplodna žrtev. Razumem, zakaj se je vtrgalo med učiteljstvom, ko se je priborila katoliška demokracija k moči. Niso le persekucije, le kruh vzrok, da je število kranjskega učiteljstva, včlanjenega pri »Zavezi« padlo pod polovico, tudi grehi so, ki so karikaturo učitelja dopolnili, nedostajanje pozitivnega dela. Že v drugi polovici 19. stoletja se je popolnoma jasno pokazalo, da ni liberalna doktrina zmožna slediti gospodarskemu razvoju in ga uravnati; liberalizem se je izkazal kot nesposoben, da bi dvignil nižje plasti, ki pridobivajo dan za dnem na politični moči. Princip svobode in konkurence koristi le kapitalu, a škoduje delavstvu. Slejkoprej je Zavezi liberalizem malik, ki mu verno služi; kakor pred 25 leti moramo tudi danes verovati veroizpoved, ki je bila, aplicirana na naše razmere, že takrat z m o t a. Vse to pa le radi »značajev« kot se je neštetokrat izgovorilo in zapisalo. Kot da bi tisti, ki ne ve, kaj je politika, ki stoji morda skozi vse življenje zunaj političnega vrvenja, ne mogel biti značajan! Karakter je vendar le konsekvantna volja k temu, kar je etično dobro ali, če hočete, k

temu, kar smo spoznali za pravo. Razvoj človeka samega k zre-
lejšemu presojanju je pri tem že tako važen korektiv, da ga ni mo-
goče prezreti. Če se pridruži še skušnja onega, ki je naše dvome
prebolel, ki je šel že dalje, ko je rezultate svojih raziskovanj ugo-
tovil, stopimo morda tudi mi pred resnico, ki nas sili, da rušimo
in gradimo na novo. Politične in socialne izobrazbe
pa ni dala napredna organizacija slovens. učiteljstva še ni-
komur, ni razvila še nikdar elementov bistva in namena
politike pred tistimi, ki jim hoče biti politični voditelj in tri-
bun,*) zato tudi ni upravičena presojeti političnih dejanj svojih
članov in stanovskih drugov, kakor ne more zahtevati od nikogar,
da odobrava Zavezine politične akcije. Politično senilnim duho-
vom, žal, ne moremo slediti. Zrli bomo raje, s kakšno nadaljno
srečo se da učiti manchesterski nauk naš narod malega in sred-
njega kmeta in obrtnika, ki je vsužnjen tujemu kapitalu. Pre-
teklost pa govori, da bo krizi sledila kriza in da izideta iz
njih oslABLJENA ORGANIZACIJA IN STAN.

Ne morem pa prezreti, da se težišče najmočnejše učiteljske
organizacije čimdalje bolj nagiba na Štajersko. Nimajo štajerski
tovariši le numerične premoči, temveč so tudi boljše situirani in
politično svobodnejši, a kar je glavno, razpolagajo z vrsto raz-
vitih, jakih intelektov. Oživljajoče in osvežujoče posezajo nele v
vzgojni in učni razvoj slovenske šole, niso le prevzeli skoro vsega
literarno-strokovno produktivnega dela, temveč tvorijo tudi v
organizaciji hrbtnico, ki veže vse ostalo ogrodje. Je to povsem
naravno. Čuditi se je le, da niso njih vplivi v vodstvu organi-
zacije sorazmerni njih moči in važnosti.

Končno moram izjaviti, da smo zadnji, ki bi želeli razsula
in razrušenja organizacije. Kar je koristnega, naj se razraste,
kar so trudi rodili dobrega, naj stoji. Naj pade, kar je trhlega
čimprej v našem lastnem interesu. Bodi to negacija ali
karkoli, čakali bomo v delu. Vir politične moči je ljudstvo,
iskati ta vir neposredno, nam bo moral biti
axiom, če hočemo, da bo kdaj organizem učiteljstva močen in
krepek.

H. PAJER, Praga:

Konservativizem v politiki.

Znano je, da ne stoje vsa plemena in vsi narodi na isti kulturni
stopnji in da se stopnjujejo od najprimitivnejših plemen do onih
narodov, ki stoje sodobno na najvišji kulturni stopnji. Ravno tako

*) Sklep upravnega odbora, da vstopi Z. j. u. dr. v „Narodno-soci-
alno zvezo“!

zavzemajo tudi posamezni člani enega in istega plemena ali naroda različne intelektualne stopnje, ki se pri primitivnih plemenih zelo malo, pri civiliziranih narodih pa večinoma zelo medseboj razlikujejo, kar je utemeljeno v tem, da imajo višjevrstna plemena gotovo število posameznikov z izvenredno razvitimi duševnimi zmožnostmi, dočim jih nižjevrstna plemena nimajo.

Ker dosedanje primitivne in krivične socialne razmere raznih narodov niso dajale vsem članom naroda enako možnost se povzpeti na višje duševne stopnje, zato se je posrečilo to le zelo pičlemu številu vladajočih in privilegiranih. Ogromna večina je igrala žalostno ulogo sužnja, pozneje tlačana in končno proletarijata. Ostala je v temnih nižavah duševnega razvoja. Tudi današnji družabni red dovoljuje vsem enaki pristop do višje izobrazbe in s tem do višjih duševnih vrst le na papirju.

Od tod izvirajo one velikanske diference med maso in onimi, ki so se povzpeli v najvišje duševne vrste. Z rastočo demokratizacijo in socializacijo je še le upati, da pride ona doba, ko bodo odprta vrata do višje izobrazbe in s tem do višjih duševnih stopenj vsem enako brez razlike spola in stanu. Zato se z napredovanjem v smeri demokratizma in socializma ne bo višala samo stopnja maloštevilne najvišje vrste, temveč tudi število višjevrstnih posameznikov. Dosedanji razvoj narodov je diferenciral posameznike v tej meri, kakor so se dvigali na lestvici civilizacije; demokratizacija in socializacija pa bo reducirala diference na gotovi maksimum. Da bi pa stale vse plemenske skupine ali pa vsi posamezniki na eni in isti kulturni, oziroma duševni višini, je po sedaj znanih prirodnih zakonih izključeno.

Ako se govori toraj o kulturnih stopnjah narodov je treba računati z povprečnostjo in ne samo z najvišjevrstnimi posamezniki naroda. S tem da ima narod nekoliko posameznikov z izvenredno razvitimi možgani ni rečeno še ničesar, ker je ostali del naroda lahko na zelo nizki kulturni stopnji kakor nas uči narodoslovje. Jasno pa je, da bo narod stal na tim višji stopnji, čim višjo vrsto zavzemajo oni z izvenredno razvitimi možgani in čim več jih je, kar je odvisno zopet od tega, v kateri meri da je preskrbljeno od vladajočih za neomejeni pristop vseh posameznikov k višji izobrazbi in na podlagi tega k višjim duševnim stopnjam.

Povprečnost je sicer matematično jasen in precizen pojem, s katerim pa se po sedanjem stanju vede ne da izračunati pri presojevanju plemen in narodov. To presojevanje se vrši le približno in z večjo verjetnostjo le pri bolj razdaljenih stopnjah človeške kulture, kar velja seveda tudi za presojevanje intelektualne višine posameznih ljudi.

Kulturna stopnja kakega plemena ali naroda je odvisna toraj od stopnje povprečnega člana dotične skupine. Višji če je nivo povprečnosti, višji stoji tudi narod. Ako prištevamo sodobno intelektualno povprečnost civiliziranega človeštva k tekoči dobi, moramo uvrstiti podpovprečnost z njenimi nazori, idejami in interesi v minula, nadpovprečnost pa v bodoča stoletja. Velik del sodobnega človeštva životari potem takem v pojmovanju, idejah, nazorih in gospodarskih razmerah preteklih stoletij, tako da odgo-varjajo še sedaj živeča divja in necivilizirana plemena prazgodovinski dobi človeškega pokolenja. Najmanjši del tvorijo nadpovprečniki, ki nam kažejo kako visoko je človeštvo sploh že dospelo in iz med katerih koraka marsikateri tako daleč naprej, da sploh nima vpliva na sodobnost, temveč bo vplival še le v bodočnosti po svoji smrti, z svojimi deli. To so znanstveniki, učenjaki, iznajditelji politiki itd., ki tvorijo avantgardo človeštva. Na spodnjem koncu razvojne lestvice pa se nahajajo plemena oziroma posamezniki, ki so ostali takorekoč na stopnji živali, tako, da se da konstatirati veliko večja razlika med človekom najvišje duševne stopnje in divjakom, kot pa med divjakom in med najvišje stoječo živalijo. Med obema ekstremoma ležé vse razvojne vrste človeštva. Najštevilnejši in najnavadnejši je potem oni tip, ki se bliža najbolj matematični povprečnosti.

Zgodovina nas uči, da ni ostala povprečnost kake socialne skupine vedno na isti točki, temveč da se je pomikala navzgor ali navzdol, počasi ali hitreje. Razvoj navzgor smo navajeni imenovati napredek, razvoj navzdol nazadovanje. Ako je razvoj tako počasen, da ga ni mogoče zapaziti, govorimo o stagnaciji. Marsikatera močna plemena in marsikateri narod je začel nazadovati prišedši na gotovo kulturno stopnjo in končno izginil ter napravil prostor novim skupinam. Kljub temu je celokupno človeštvo vendar napredovalo in bo napredovalo dokler ne bo stavila priroda svojih mej. To napredovanje se seveda ne vrši v ravni črti navzgor, temveč v bolj ali manj valoviti.

Ker človeštvo stalno napreduje, zato so njegova kulturna dela tem važnejša in boljša, čim bližje sedanjosti se nahaja doba v kateri so se izvršila, ako so bila ta boljša od prejšnjih. Med vsemi kulturnimi deli, katere je človeštvo dosedaj vstvarilo je le neznatno število onih, ki so na tako visoki stopnji popolnosti, da bi bil vsak daljši napredek izključen. Ogromna večina dosedanjih produktov človeške kulture (tehnike, gospodarstva, politike itd.), ne kaže nobenih nepobitnih popolnosti, pač pa možnost racionalnejših, udobnejših in lepših oblik.

Kot protiutež napredka in kot regulator razvoja deluje v družabnem življenju socialna vstrajnost (soziale Trägheit), z drugo besedo — konservativnost. Zakon vstrajnosti pravi, da ima vsaka stvar tendenco ostati v onem stanju in v istem položaju v katerem se ravno nahaja in to tako dolgo, dokler ne pridejo od zunaj nove sile, ki spremene stanje in položaj dotične stvari. Temu zakonu je podvržena vsa priroda, toraj tudi človeška družba in posameznik, ki tvori le del prirode. Socialno življenje temelji popolnoma na boju med statično silo, ki stremi konservirati sadove minulosti ali pa sedanosti in dinamično silo, ki zahteva, da ti sadovi kulture nimajo cilja v sebi, temveč da imajo služiti kot nujno sredstvo k daljšemu napredovanju.

Neprestane spremembe, počasne in nagle, nastanek novih okolščin ter razmer, boj s prirodnimi silami, vse to in nešteto drugih činiteljev je vplivalo na razvoj človeštva. V boju z naravo, z prilagodenjem nastavajočim novim razmeram in z vedno večjim izrabljenjem naravnih sil se je vršil njegov napredek.

Z novimi razmerami in okolščinami nastajajo vedno nove življenjske potrebe, s tem tendence zadostiti potrebam in končno tudi načrti kako naj se potrebam zadosti.

Velike razlike, ki obstojajo v intelektualnem življenju posameznikov imajo za posledico različno pojmovanje prirode in družabnega življenja; ker obstojajo tudi v gospodarskem oziru ogromne razlike, zato ni mogoče, da bi imeli vsi enake nazore, ideje, interese in enaka stremjenja. V tem tiči pred vsem vzrok za nastanek političnih strank. Kdor hoče odstraniti toraj politične stranke in politični boj iz družabnega življenja, mora napraviti najprej vse ljudi enake. To pa se protivi prirodnim zakonom.

Med potrebami višjevrstnih posameznikov ter obstoječimi razmerami in institucijami, obstoja nujno vedno gotova razdalja v tem smislu, da odgovarjajo razmere in uredbe povprečnosti ne pa onim posameznikom, kateri jih smatrajo za zastarele, pomanjkljive, neracionalne krivične, škodljive itd. Zato se ne daje in se najbrže ne da uresničiti vse takoj, kar bi želeli nadpovprečni posamezniki, temveč še le tedaj, ko bo uvidela povprečnost dotične skupine potrebo in korist reforme ali novotarije. Ako se upira manjšina z silo novim idejam, reformam in novim oblikam se pojavi mnogokrat nasilna reforma, oziroma revolucija. Bistvene razlike med reformo in revolucijo ni; le reakcionarni dlakocepec bo hotel delati razliko. Za vsakega razumnega človeka je revolucija nagla reforma in reforma počasna revolucija.

Ko so dosežene reforme in ko so vpeljane novotarije se sprizajni polagoma navadno tudi ostali del, tako da se zdi končno vsem samo ob sebi umljivo to, čemur so se upirali njih predniki: čudijo se celo, kako se je mogla upirati nekoč večina temu, za kar se je borila manjšina. Skoraj vsaka nova ideja, vsak nov razor, nov načrt, vsaka nova politična smer ima v začetku malo pristašev in mnogo nasprotnikov kakor nas uči zgodovina.

V primitivnih socialnih skupinah se vrši napredek tako počasi, da se ga ljudstvo sploh ne zaveda. Ker se tu ne pojavljajo nikake veike difference med posameznimi člani skupine, zato tudi ni videti nikakih bojev nazorov, idej, principov in interesov. Zakon vstrajnosti vlada tu nad vsemi enako. Z rastočim napredovanjem je postala diferencijacija vedno večja in večja in intelektualne razlike so se vedno bolj širile. Nekateri so se povzpeli visoko na razvojni lestvici, drugi so ostali v nižavah. Za nadpovprečne elemente je postal vpliv socialne vstrajnosti vedno bolj občuten kot velikanska ovira reform in razširjenja novih idej, nazorov in načrtov, katere ustvarjajo ravno višjevrstni posamezniki.

Kakor hitro pride posameznik na tako visoko intelektualno stopnjo, da se zaveda temeljnih prirodnih zakonov, da pojmi pravilno razvoj in napredek in spozna bistvo konservativnosti, je dan glavni pogoj, da se oprostí vplivu sile vstrajnosti, kateri je podvržen v večji ali manjši meri vsakdo, ki se ne zaveda tega prirodnega činitelja. Kadar se bo povprečnost merodajnih činiteljev v civilizirani človeški družbi jasno zavedala, da je konservativnost ovira napredovanja, takrat bo jasno razumevanje novih socialnih potreb, novih idej, nazorov in načrtov zadosten vzrok, da se novim družabnim potrebam zadosti, da se sprejmejo novotarije in reforme brez upora in brez ozira na preteklost in brez obotavljanja realizirajo, ako je količkaj upanja in verjetnosti, da pomenijo zboljšanje in olepšanje družabnega življenja.

Danes smo še zelo daleč od tega oddaljeni. Konservativnost igra še vedno veliko ulogo in ne samo med neizobraženimi temveč tudi med t. zv. »akademični« izobraženci, kar je jasen dokaz, da oficijelna akademična učenost ni v stanu premagati konservativnosti, katera se druží navadno z skepso in pesimizmom. Naša oficijelna vzgoja odgovarjajoča sodobni povprečnosti, goji še vedno čislanje starega in poje slavospeve na minulost, kar je ostalo še iz onih zarjavelih dob, ko je prevladoval nazor, da je bila minulost boljša kot sedanost. Ta nazor najdemo še danes pri starih ali pa neizobraženih ljudeh, ki ne pojmiyo razvoja in napredka. »Zlati stari časi« je izraz teh ljudi. Skoro vsa verstva govore

o nekem raj v začetku sveta. Moderni, znanstveno misleči človek, stavi raj in »zlate čase« še le v prihodnost, katero si priboré višjevrstni elementi v stalnem boju z konservativizmom.

Ako pogledamo nazaj v minulost n. pr. v srednji vek vidimo grozni boj napredka z konservativnimi silami v krasnih vzgledih. Galileo Galilei je moral v ječo ker se je predrznil izreči predrzno novotarijo, da se zemlja vrti okoli solca. Znanstvene pridobitve takratnih izvenredno razvitih možganov so se morale skrivati pred oficijelno javnostjo. Izrabljenje in poraba novih nenavadnih idej je bilo nevarno početje in marsikateri je dal za svoje novotarije svoje življenje. Ko so dobili Španci srednjo Ameriko v svojo oblast, so se začeli tudi baviti z načrtom prekopati panamsko ožino; tu pa so vstali jezuitje in začeli protestirati proti bogogletni novotariji, češ, bog bo kaznoval predrzne projektante, ki hočejo popravljati božje naredbe. Francoska akademija je proglasila v 18. stoletju letanje v zraku za nemožno in absurdno in še pred 20 leti je bilo mnogo ljudi, ki so v svoji prevzetni konservativnosti a priori zanikali da bi letal kdaj človek po zraku. Znan je kolosalni upor konservativne mase proti vpeljavi strojev, posebno pa železnic. Pa vse je bilo zastoj, zmagal je končno po ljutih bojih vedno napredek.

Danes je pripravljen skoraj vsak količkaj bolj izobražen človek vporabljati in sprejemati najnovejše znanstvene pridobitve, izkušnje, metode in stroje. Iz tega sledi da je zgubil zakon vstrajnosti na polju znanosti in tehnike svojo nekdanjo moč. Danes sta znanost in tehnika oni kulturni polji, kjer se smatrajo novejše pridobitve za boljše kot pa starejše. Vsaka nova ideja, vsak nov načrt se skuša takoj realizirati. Noben moderen zdravnik se ne bo ravnal po receptih, ki so veljali pred 100 leti, temveč bo skušal držati korak z najnovejšimi pridobitvami. Noben razumen inženir ne bo stavil svojih strojev po kakih »klasičnih« vzorcih, ki so bili v svoji dobi pač na vrhuncu, temveč bo skušal konstruirati svoj stroj po najnovejših in zato najboljših principih in če ni samo kruhoborec ter ima iznajditeljski talent bo skušal tudi sam spopolniti to, kar se da izpopolniti ali pa bo iskal nova pota do novih ciljev svoje stroke.

Vse drugače pa izgleda na drugih poljih kulture, kakor v pravu, vzgoji, šolstvu, gospodarstvu, politiki itd. Tu ima konservativnost še precej veliko moč. Obstojajo stranke in organizacije, ki imajo glavni namen zagovarjati minulost ter sedanost in se boriti proti realizaciji novih idej in načrtov reformatorskih elementov.

Konservativnost se pojavlja v socialnem življenju v različnih oblikah: v predsodkih napram novim idejam in nazorom, v nasprotovanju napram reformatorskim tendencam, v uporabi napram realizaciji novih načrtov, v zagovarjanju sedanjih socialnih razmer in uredb, v obstojanju na starih svetovnih in življenskih nazorih, v zanikanju napredka, v pesemizmu, v skepsi itd. Konservativizem stremi ohraniti, konservirati »status quo«, ne da bi dokazal popolnost, racionalnost in pravičnost kakega dosedanjega stanja, razmere in socialne uredbe ali pa pravilnost tega ali onega starega nazora. Ako ti dokazi niso podani, je zagovarjanje obstoječega in odklanjanje novotarij apriorno in to je glavni znak konservativnosti.

Princip razvoja zahteva spreminjanje socialnih razmer in uredb. Ako se vrše te spremembe v smeri boljših, pravičnejših in enostavnejših oblik socialnega življenja, imenuje človek, ki veruje v razvoj, napredek, v smeri navzdol pa nazadovanje. Da se vrši napredek je nujno, da se vrše spremembe; brez sprememb je vsak napredek izkjučen. Zato je boj za »status quo« in boj proti reformatorskim stremljenjam in novotarijam eminentno konservativen. Konservativizem onemogočuje in zadržuje to raj napredovanje. Konservativen človek ni napreden.

Neizobraženi ljudje, katerim niso znani temeljni prirodni zakoni in ne pojmi principov evolucije ter napredka, smatrajo vse socialne uredbe in razmere za konstantne. Po zaslugi našega šolskega sistema ima tudi »inteligenca«, ki se je omejila samo na šolsko izobrazbo in na svojo stroko o evoluciji in napredku zelo meglene pojme. Vsled tega se večkrat dogaja, da smatra človek, ki se je učil zgodovino samo po zunanjih pojavih, kakor so letnice, imena, vojske itd., vso zgodovino le za gole variacije brez daljšega pomena. Temu pomaga tudi prenapeto čišlanje minulosti in tradicije. Zato je psihološko povsem umljivo, da smatrajo ljudje te vrste, spremembe, novotarije in reforme, propagirane od strani napredka željnih elementov, za motenje »reda«, miru in komodnosti ter za omalovaževanje tradicije. Ker je gibna sila primitivnih ljudi egoizem, zato so pripravljene sprejeti novotarije in reforme le, ako leži njih korist neposredno na dlani. Vse, kar bi celokupnemu človeštvu morebiti lahko koristilo in ga povzneslo na višjo kulturno stopnjo, trdovratno odklanjajo, kakor hi tro ne odgovarja njihovemu osebnemu, razrednemu, stanovskemu ali pa narodnemu

egoizmu. Ta jim diktira boj za vse predpravice, ki jih uživajo v današnji družbi in za nadaljni obstoj socialnih uredb in razmer od katerih imajo svoje posebne poristi. Njih stremljenja so konservativna.

Konservativen je danes človek, ako zagovarja stare svetovne nazore in se brani konsekvenc moderne vede; ako zagovarja avtoritarsko vladno obliko in odklanja dosledni demokratizem; ako je za nadaljni obstoj sedanjega družabnega reda in nasprotuje socialističnim tendencam; ako zagovarja narodni separatizem in se protivi stremljenju združiti več manjših in slabih sorodnih narodov v večjo in močnejšo skupino; ako je za nadaljni obstoj neenakopravnosti obeh spolov; ako je za nadaljni obstoj smrtne kazni in proti njeni odpravi; ako je za vedni obstoj vseh jezikov in proti uvedbi kakega mednarodnega jezika itd. Tak človek je ravno tako konservativen kakor so bili oni, ki so svoje dni odklanjali idejo, da se vrti zemlja okrog solнца, da se je človek tekom razvoja razvil iz živali; ki so zagovarjali ročno delo in se protivili vpeljavi strojev; ki so se protivili železnicam; ki so zagovarjali stare »narodne« mere in se protivili vpeljavi mednarodne decimalne meterske mere itd. V vseh teh in podobnih slučajih je človek konservativen, ker zagovarja nadaljni obstoj kake uredbe ali razmere in se protivi tendencam dotične uredbe ali razmere spremeniti, zboljšati in zlepšati. Ker konstantno stanje izključuje napredek, zato v takih slučajih človek ni napreden, temveč konservativen. **K o n s e r v a t i v n e i d e j e n e m o r e j o b i t i i d e j e n a p r e d k a.**

Spor med danimi razmerami in med stremljenjem po zbolšanju socialnega življenja je temeljni princip političnega življenja. Ker se nahaja sodobno civilizirano človeštvo na različnih razvojnih stopnjah in radi gospodarske neenakopravnosti, ki temelji v sedanjem družabnem redu v neenakih življenskih razmerah in ker odgovarjajo tem činiteljem gotova čustva, ideje in nazori, zato je toliko socialnih tendenc, kolikor je različnih socialnih, svetovnih in gospodarskih nazorov. Ti nazori se javljajo v političnih smereh, strankah in strujah.

(Konec prih.)

Delavski problemi in organizacije.

Na vprašanje, kaj je delavni zaslužek, delavec tem težje in nepravilneje odgovarja, kolikor bolj kvalificirano delo opravlja. Gotovo se ne motim, če trdim, da dobimo najlogičnejši odgovor na to vprašanje pri onih slojih, kateri živijo še deloma v naravnem gospodarstvu.

Spominjam se hlapca na našem domu, ki je vsakokrat, kadar je zapazil očeta »dobre volje«, zaklical: »Glej ga, za denar, se ga je napil! Jaz garam, on pa se spreha in zapravlja moj zaslužek!« Spominjam se še dobro da sem mu v duhu vedno pritrjal, akoravno nisem smel črhiniti besede, ker bi to najbrže ne vplivalo predobro na moje telesno površje.

Popolnoma gotovo je, da je to hlapčevo mnenje brez vse globlje vrednosti in popolnoma nepremišljeno. A vseeno je v tem očitku nekaj grenke resnice, nekaj kar znači naravno logiko v presoji tega tako enostavnega zaslužnega vprašanja.

Vprašajte kmetskega hlapca, ki je n. pr. ves dan nakladal seno, kaj je njegov dnevni zaslužek, kaj je njegovo delo vredno. Prav gotovo ne zgreši resnice. Ne navede toliko in toliko znese njegova mezda, temveč odgovori, toliko in toliko del dnevnega delavnega iznosa je njemu pripadajoči del.

Seveda bi to logično mišljenje lahko precej destruktivno in kaotično vplivalo na gospodarstvo delodajalca. A vendar vlada tudi tukaj »božji mir«, ker je v teh slojih delavstva tako zelo ukoreninjeno prepričanje o neobhodno potrebni eksistenci gospodarjev in hlapcev. Hlapcu je dovoljeno, da z zadovoljstvom konstatira obseg dovršenega dela, proizvajajo gospodarskih dobrin, a dovoljeno mu ni, da bi dobil vpogled, koliko je v tem delu njegovega truda in njegovega zaslužka, katerega bi smel tirjati od gospodarja.

A tudi temu pouku bodo morale služiti prižnice, tudi do tega spoznanja mora priti ljudstvo, ako se hoče dvigniti nad nivo živalij.

Nepravilnejši odgovor pa dobimo od delavca, ki opravlja višje kvalificirano delo. In to ni čudno. Dostikrat se trudi delavec s kakim poslom, o katerem sploh ne ve, kaka vez obstoji med njegovim poslom in splošno potrebo za gospodarstvo. Vzemimo le pisarja, ki n. pr. pri sodnji ves dan prepisuje sodnijske akte! Nehote mu pride vprašanje, jeli to produktivno delo ali ne? Kako zamore

potem dotičnik oceniti svoje delo po gospodarski vrednosti? Popolnoma nemogoče mu je! Ta posel se zamore edino po efektivnem trudu, po efektivno izrabljeni delavni moči oceniti. Za tako delo imeti bi morali gotove enotnice, katerih pa do danes še nismo našli.

Delavni zaslužek je v današnji obliki nekaj fiktivnega, nekaj popolnoma samovoljno izmišljenega; delavni zaslužek imenujemo danes le oni predujem, katerega odračuna podjetnik od svojega profita na dovršenem delu.

Prodajna vrednost vsacega blaga, dela obstoji*) iz različnih vrednostnih delov: surovine, investicijske amortizacije strojev in orodij, transportnih in delavnih stroškov. Delavni stroški bi morali biti torej za delavstvo delavni zaslužek, ako bi bil kapitalizem pravičen. A tega kapitalizem ne stori. Delavstvu odstopi od tega faktorja le manjši del, večjega obdrži sebi, za povišanje svojega profita.

Radi te požrešnosti je nastala vsa svetovna krivica, katero trpi delavstvo v vprašanju delavnega zaslužka, nastali so vsi mezdni spori in le ta profitaželjnost je pahnila delavstvo v bedo in nesrečo. Beda in nesreča delavskega razreda sta torej v prvi vrsti posledice kapitalistične goljufije, katera obstoji v tem, da delodajalec ne plača delavcu za vse delo, katero je opravil, temveč le za manjši del. Drugo mora delavec zastonj opraviti.

Ako bi znal vsak delavec zračunati, koliko njegovega zaslužka leži v profitu in dividendah kapitalizma, ako bi vedel koliko vrednosti predstavlja v zvršenem delu ena ura njegovega zaposlenja, česar pa mu podjetnik ne plača, potem ne bi bilo treba socializma, delavstvo bi brez organizacije z elementarno silo prevrglo današnji družabni red.

Ker pa delavec še ne razume gospodarskih medsebojnosti, ker ne pozna velikosti odvisnosti njegovega dela od prodajne vrednosti izvršenega dela in ker mu je na ta način popolnoma neznano, kako funkcijo igra njegovo delo v vprašanju podjetniškega dobička, zastrto mu je oko, da bi zamogel gospodarsko oceniti svoje delo. Razdelitev delavnega efekta in zaslužnega iznosa na poedine člene gospodarskega dobička je tako rafinirana in v pogled v proizvodjalne skrivnosti različnih podjetij tako nemogoč, da se ni čuditi, ako delavstvo izgubi ves interes, preiskovati odvisnost njegovega delavnega zaslužka od kapitalističnega dobička.

*) To razdelitev je seveda le s stališča podjetnika razumeti. S strogo znanstvenega stališča vsebuje vsako blago edino delo ter je oceniti blago le po množini na njem opravljenega dela.

Za delavstvo bi bilo na vsak način največje vrednosti, da bi imelo jasnost, ako pri različnih konjunkturah, pri različnih prodajnih vrednostih enega in istega blaga vrednost zaslužnega iznosa njegovega dela pada ali rase. To bi bilo le tedaj mogoče, ako bi zamogle organizacije razvideti, kaj ostane podjetniku od prodajne cene, ako odbije od te vse surovinske in dejanske proizvajalne stroške delavskega plačila. Ta ostanek predstavlja potem izplačani delavni zaslužek in dobiček podjetnika in na ta način bi bilo potem lahko delavstvu izračunati svoj prisluzeni delež.

A to je sedaj nemogoče. Podjetništvo ne bo nikdar tako naivno, da bi dovolilo ta vpogled in družabne razmere se pri sedanji sestavi nikdar tako temeljito ne spremené, da bi se zamoglo zakonitim potom podjetnika prisiliti, da bi dovolil delavstvu to kontrolo. To moramo na vsak način odkritosrčno priznati, ker bi v nasprotnem slučaju le sebe in delavstvo varali.

Pa tudi če bi se našel podjetnik in dovolil vpogled v svoje knjige, bi bilo nemogoče iz njegovih prikritih in zvozljanih vknjižb, najti resnico. Podjetnik ima sto izhodov, da prikrije dobiček, oziroma da fingira nepravilne stroške ali pa da sploh tako zamota medsebojne delavne procese, da je nepodučenemu nemogoče izluščiti pravo zrno.

Naredimo pa še nadaljno koncesijo. Dovoljen nam je natančen vpogled in ne samo to, podjetnik nam tudi poda pravilna in resnična pojasnila. S težkim trudom smo natančno preračunali, koliko odpade na delavni zaslužek in podjetnikov dobiček tega obrata. Koncedirajmo še nadalje, da ta podjetnik s svojim delavstvom pravično in v obojestransko zadovoljstvo razdeli preostali znesek med oba kontrahenta — delavstvo in sebe-podjetnika. Ali smo s tem kaj dosegli? Ne! Kajti to bi bilo merodajno le za to podjetje te stroke in bi se na nikak način ne dalo preustrojiti v splošno normalo za vsa podjetja te stroke.

Vsak poedini slučaj zahteva svojo lastno bilanco, vsako podjetje rabi za eno in isto delo druge stroške, druge delavne formule. Pa tudi če bi se vsa podjetja ene stroke popolnoma ujemala v produkcijskih metodah in produkcijskih stroških, je delavni zaslužek za raznovrstne pokrajine po popolnoma drugem vrednostnem merilu oceniti. Torej je delavni zaslužek tako komplicirana funkcija narodnogospodarskega proizvajanja in dela, da se nikakor ne da spraviti v matematično ali gospodarsko formulo.

Po tej poti toraj nikakor ne pridemo do ugodne rešitve, tega tako važnega vprašanja. Smelo trdim, da po tej poti tudi nikdar

ne dosežemo pozitivnih uspehov, ker je to iskanje nenaravno in matematično nerešljivo. Saj mora biti rešitev vsakega narodno-gospodarskega vprašanja fundirana na reelni in ne na popolnoma poljubni podlagi.

Če iščemo nadalje pravilno rešitev vprašanja delavnega zaslužka, naletimo na Marksova izvajanja in njegovo eksaktno definicijo, kaj predstavlja delavni zaslužek in kaj vsebuje kapitalistični dobiček. A tudi ta duh-velikan ni našel poti, katero bi pokazal delavstvu za razrešitev tega vprašanja. Povedal nam je pač jasno in neovrgljivo, kaj je delavni zaslužek, a povedal nam ni kako pride delavstvo že danes do svojega delavnega zaslužka in če že ne do celega, vsaj do poštenejšega plačila.

Ravno v razmotrivanju vprašanja delavnega zaslužka vlada tako med delavstvom kakor v organizacijah največja zmešnjava. V tem oziru nima delavstvo programatične jasnosti in radi tega ni čudo, ako plava danes sem, jutri tja v toku različnih mezdnih problemov. Tu se odplačuje delo v akordu, tam na uro, najti je pa tudi še plačilo v naturalijah.

Kolikor mi je znano, tudi še do danes ni nobena večja organizacija oziroma strankina zbornica natančno fiksirala pojem delavnega zaslužka. Glasi se pač n. pr.: akord je škodljiv, delavni zaslužek v naturalijah je odpraviti, a ni nobene popolnoma precizne direktive, po kateri naj se organizacije ravnajo. Treba bi bilo, da se to vprašanje na svetovnem kongresu vseh strokovnih organizacij definitivno reši in zaključi, po katerem načinu se ima delavni zaslužek fiksirati oziroma na kak način se ima delo povsod in zavedno plačevati.

Ako je n. pr. mogoče da se po vsem svetu in vedno plačuje in računa železo po kg, vino po l, mora biti tudi mogoče, da se delo plačuje edino po urah, tednih ali mesecih, ali pa le po množini izvršenega dela. Tudi pri prodaji blaga je bilo nekdanje v rabi raznovrstno merilo. Tako se je kupovalo in prodajalo žito po teži ali pa po mernikih in merilne enotnice so bile po vseh deželah različne. Dosegel pa se je sporazum in se internacionalno priznal enoten merilen sistem. Kar je bilo v tem slučaju mogoče, je mogoče doseči tudi pri prodaji blaga — delavne sile.

Da si omogočimo pravilno odločitev, po kakem sistemu naj se delo plačuje in da se naše strokovne organizacije natančneje informirajo o raznovrstnosti plačevanja človeškega dela, potrebno je, da si natančneje ogledamo one zaslužne probleme, kateri so do danes največ v veljavi.

Vse blago, kar ga svetovno gospodarstvo proizvaja, je predvsem proizvod človeškega dela. Vrednost blaga je edino po vsebini v blagu se nahajajočega dela določena. V pradobi, ko še niso eksistirale razredne različnosti akumuliranega kapitala, privatne posesti, zamenjal je lahko delavec svoje izvršeno delo za istovredno vsoto družega dela, katero je potreboval. Menjava blagovnih dobrin v tem predkapitalističnem času je predstavljala pravično oceno vsacega dela. In ako bi ostalo človeštvo na tej gospodarsko nekulturni stopinji, ne bi bilo socialnih bojev, socialnih krivic!

Ta doba je bila skrajno kratka, ako je sploh mogoče govoriti o kakih trajajoči dobi. Kajti iz neenakosti individuuma se je tudi že porodilo izkoriščanje slabejih po močnejem. S prvim človekom, ki je prevaril le za malenkost družega in na ta način imel od svojega zamenjanega dela dobiček na škodo bližnika, porodil se je kapitalist, akoravno na zelo skromni podlagi.

S kapitalistom je bila porojena služna odvisnost in ta je producirala profite neproduktivnemu kapitalizmu. Kapitalizem je izrabljajal brezobzirno svojo premoč, ustvaril privatno lastnino, izstopil je iz svojega prejšnjega sorodstva in delavstvo kot posebni razred je začelo eksistirati. Bil je boj v edino korist kapitalizma, dokler ni z napredujočo civilizacijo našlo delavstvo samozavest, dokler ni počela moderna tehnika svojo kulturno misijo.

Kolikor bolj se je razvijala tehnika, tem pravilneje, bolj človeške forme je dobival zaslužek. Torej je tudi v tem vprašanju ravno tehniki pripisovati globok razvojni vpliv na modernizacijo zaslužnega problema, kakor sem že isto trdil pri razvoju delavnega problema.

Začetkoma je eksistiral samo naravni zaslužek. Robstvo ni poznalo orodja, strojev in zaslužek je dosegel svojo višino v preživljanju sužnje in tlačanov. V manufakturni dobi, ko se je pričelo delati s primi tivnimi »stroji« in zboljšanim orodjem dobivalo je delavstvo del svojega zaslužka že v denarju, akoravno so bile seveda te mezde baš malo previsoke, da bi delavstvo moralo lakote umreti. Umiralo je. V strojni dobi pa že najdemo najrafiniraneje zaslužne forme; s strojem si je delavec prisvojil samozavest in odporno moč. Priboril si je korakoma plačilno upoštevaneje izvršilnega dela. Delavstvu je s strojem življenje olajšano, bodočnost mu obeta, da z nadaljnim razvojem tehnike tudi »plačo« svojega dela doseže. Delavstvo more živeti.

Pri tej priliki moram omeniti ravnokar po vseh delavskih in strokovnih listih krožečo novico, da se je tovarnar avtomobilov*) odločil polovico svojega letnega dobička razdeliti med delavstvo. 2500 delavcev je zaposlenih v tej tovarni in 2500 delavcev doseže s tem vsaj nekoliko pravičnim činom možnost dostojnega življenja. Res je, ta gospod Forth, ne najde veliko posnemovalcev v kapitalističnem svetu in bila bi utopija, delavstvu dokazovati, da je ta slučaj kake posebne vrednosti, ali da ima pot, udeleževanja na dobičku za rešitev zaslužnega problema pravi cilj pred seboj.

Vseeno pa imajo taki slučaji neko vrednost v sebi. Tudi ne-inteligentno delavstvo prihaja, ko čuje take čine »velikodušnosti« do uvidevanja, da to ni velikodušnost, ampak da je to le priznanje njegovega dela; reakcionarno delavstvo prihaja po tej poti do prepričanja, da niso iluzije, kar jim pripovedujejo strokovni boji. Če se najdejo posamezni kapitalisti, ki odstopajo del svojih dobičkov, je to le priznavanje upravičenih zahtev delavstva. Taki slučaji vzbujajo to delavstvo le iz letargije, da začanja premišljevat, kaj predstavlja njih današnji zaslužek. Teh 2500 delavcev ustvarja ozek temelj, iz katerega se presadi med drugo delavstvo nezadovoljnost s svojim nevrednim položajem, temelj, iz katerega zraste marsikateri hrast, ki je bil pred kratkim še bilka.

V tem gornjem slučaju s e b l i ž a delavni zaslužek svoji resnični vsebini, namreč zaslužku za izvršeno delo. Ker pa so ti slučaji praktično brez veljave, jih ne moremo upoštevati in moramo zaslužno vprašanje brez teh poedinih izjem presojati. Današnji delavni zaslužek nam ne predstavlja zaslužek za delo, temveč je le manje vredna menjevalna vrednost za blago: delavno moč.

To dejstvo ostane neovrgljivo v vsakem slučaju, v vsaki zaslužni formi.

*) Avtomobilna tovarna Forth v Detroit, Amerika. Letni profit 1913 je znašal 20.000.000 dolarjev. Vsak delavec je dobil koncem leta remuneracijo od 400 dol. = 2000 K.

Dostavek uredništva: Družba Forth bila je ustanovljena l. 1893 z 2.000.000 dol. kapitala, dočim je bilo podjetje konec 1913 vredn. 35.033.919 dol. V 19 letih obrata je glavnica dala 1600% obresti!!

K socialnemu vprašanju slovenskega visokošolca.

I.

Tipamo kot slepci in slučaj nas nosi naprej. Po kakšni poti seveda in če vodi ta pot v boljšo bodočnost, tega pač ne smemo vprašati. Razumljiva je sicer ta naša čudna slovenska pot, ker ni še dolgo tega, odkar smo nehali biti amorfna masa in pričeli živeti svoje lastno življenje. Marsikje smo že storili korak naprej. Vendar imamo polje, ki še leži popolnoma nezorano pred nami in ki je predano »rodoljubnim srcem« — socialno, predvsem gmotno vprašanje slovenskega srednješolca in visokošolca.

Tako često slišimo tožbe naših srednješolskih profesorjev o slabih učnih uspehih in le prečesto iščejo vzroke v dijakovi lenobi. Res je, da učni uspehi niso razveseljivi. Tako govore številke iz gimnazij na Štajerskem, da se prerine 15—20% slovenskih dijakov iz prvega razreda do mature, dočim nemških 50—60%^{*)}. Znano mi je, da se je v Ljubljani na drugi državni gimnaziji vedno več tožilo o slabih učnih uspehih kot na prvi. Na prvi državni studirajo zlasti dijaki iz Ljubljane, na drugi predvsem z dežele.

Spričo teh le nepopolnih podatkov bi bili zelo potrebni statistični podatki o učnih uspehih na srednjih šolah, ki jih pohajajo Slovenci, da bi nam ti podatki povedali, koliko slovenskih dijakov se prerine iz prvega razreda do mature. K razumevanju dobljenih številc pa bi bilo neobhodno potrebno zbrati material o celem socialnem stanju slovenskega srednješolca: iz katerih socialnih vrst prihaja, kakšni so njegovi dohodki, kako stanuje, kako se hrani itd. Morda bi nam ta nabrani material rekonstruiral povest o studentu Lojzetu, doma s klanca siromakov, povest srednješolca, ki jo nam je Cankar tako mojstersko naslikal »Na klancu«. Morda bi se potem našel ta ali oni naših srednješolskih profesorjev, ki bi se poprijel vprašanja, kako delati na zboljšanje. Kdo drugi je pač bolj poklican, da orje na tem polju, če ne ravno naši profesorji, ker oni zamorejo priti najlažje do potrebnega statističnega materiala in razven tega so v vedni dotiki s srednješolskim dijaštvom.

Omenil sem na prvem mestu srednješolsko socialno vprašanje, ker tu se prične ono zlo, ki se razraste pozneje v pogubne

^{*)} Omladina I. 1906, št. 6.

lastnosti slovenskega visokošolca in slovenske inteligence. Zelo koristno bi bilo analizirati genealogijo slovenske inteligence. Ali moral sem omeniti le mimogrede srednješolsko dijaško vprašanje (morda se najde kdo, ki nam pove o tem kaj več), ker baviti se mi je predvsem s socialnim vprašanjem slovenskega visokošolca, s slovenskimi visokošolskimi socialnimi institucijami in končno z vprašanjem, kako pomagati slovenskemu visokošolcu, da dobi potreben denar in da bode zamogel porabiti ta denar, kar najbolj ekonomično. To je vprašanje, kako podreti labilnost gospodarskega stanja slovenskega visokošolca, kako mu ustvariti gospodarsko stabilitev.

Odkod vendar to, da slovenski študent ne zna gospodariti, da en dan zapravi vse, ostale dni pa potem strada? Razumljivo je. Prvi pogoj za ekonomično gospodarstvo je, da se ima na razpolago fiksno vsoto, o kateri, se ve, da se redno vrača v gotovem obdobju. Ako tega ni in ako je ta fiksna vsota premajhna, tako da je dotičnik še navezan na slučajne stranske dohodke, potem je umetnost gospodariti. Da, govoriti v tem slučaju o ekonomičnem gospodarstvu, je naravnost ironija!

Odkod dalje ves cinizem, sarkazem, brezidejnost, fatalizem, ono hitro upešanje sil, oni grobi materializem, ki se v poslednjem času zopet polašča naše mladine v vseučiliških mestih? Odkod ona tipična priljubljenost beznic in zakaj se vendar naši ljudje tako izogibajo svetlih in lepih lokalov? Odkod ona velika ljubezen do alkohola (navadno se opaža, da je ubožstvo največji pospeševatelj alkoholizma)? Odkod to, da se ves spolni nagon razlije v kvanto in prostitucijo? Odkod popolna nezmožnost naše visokošolske mladine in naše inteligence, da bi bila nositeljica velikih socialnih gibanj kot n. pr. abstinence? (Imel sem priliko slišati, kako se je takozvana napredna inteligenca norčevala lani iz abstinenčnega kongresa v Ljubljani). Odkod ona praznота medsebojnih pogovorov, kako to, da je snov tako hitro izčrpana in se potem poišče pribežališče pri kvanti in znani navadi, da si privoščijo enega navzočih in ga vlečejo do absurdnosti? Odkod vse ubožstvo privatne kulture, ki bi morala biti ravno pri nas zelo visoko razvita vsled pomanjkanja velikega in bogatega kulturnega središča? Odkod vsa onemoglost slovenske inteligence v javnem življenju? Koliko vprašanj bi še zamogli staviti, s kolikimi bi še zamogli karakterizirati to naše življenje?

Odkod vendar vse to, če ne v prvi vrsti vsled mizerije, iz ktere je vzrastla naša inteligenca in vsled miljeja, ki ga je ustvarila ta mizerija. Treba se bode pač prav resno poprijeti dijaškega so-

cialnega vprašanja, če hočemo dobiti drugo inteligenco, ki ne bode že vsa onemogla, ko stopi v življenje.

Edino primerna metoda je dijaška samopomoč. Ako prelistamo knjigo o življenju slovenskega dijaštva, najdemo le malo listov, ki nam govore o dijaški samopomoči, o delu dijaštva samega za izboljšanje svojega socialnega stanja. Razumljivo je to. Velik del slovenskega dijaštva je prisiljen, da prebije večji del svojih visokošolskih studij doma. Oni kratek čas pa, ki ga prebije v visokošolskem mestu, ne najde potrebe, da bi kaj storil za izboljšanje in niti ne misli na to.

Mnogo je kriv tudi ves današnji sistem naših visokošolskih podpornih društev, ki so umerjena na miloščino. Miloščine pobirajo ta društva in miloščine dajajo. Da pa beračit ni prijeten posej in četudi se berači za celo društvo, o tem ni dvoma. V mladem človeku mora vzbuditi le odpor. Sistem miloščin moramo zavreči, ker miloščina nikdar ne more izboljšati gmotnega stanja, ker je miloščina v svojem bistvu nestalna, odvisna od slučaja in ker ničesar ne zaleže. Miloščina ne more ustvariti gospodarske stabilnosti, po kateri moramo stremiti.

Na drugi strani pa zamore miloščina uplivati le demoralizirajoče na onega, ki miloščino sprejema. Miloščina zamore vzgajati le fataliste in ljudi brez socialne odgovornosti. Miloščina ubija vsako misel na samopomoč in vzgaja še klepčeplazstvo.

Zato mora iti naš boj proti miloščini. Dijak ne nastopaj kot berač, ampak kot gospodarska individualnost, ki ima pravico zahtevati, da se mu da denar in sicer toliko denarja, da zamore študirati v visokošolskem mestu in zadostiti tudi svojim kulturnim potrebam. Ne, ni dovolj, da zamore dijak le zadostiti vegetativnemu življenju, večje važnosti je duševno življenje, ker to je bistveno za inteligenta. Vendar je slovenski študent od tega smotra da-leč vstran in se zdi ta smoter utopija.

Dijaško samopomočno akcijo ovirajo še drugi momenti in to je v prvi vrsti značaj dijaka sploh, ki tvori neko prehodno dobro. Dijak je v svojem bistvu nestalen, fluktuirajoč element. In če je kaka skupina dijakov v enem letu kaj postavila, pride drugo leto in že vse skupaj zaspi, četudi je obetala pričeta stvar najlepše uspehe. Manjka pač kontinuitete dela, ki je pri slovenskem dijaku že celo otežkočena. Ta nestalen značaj dijaka vse-

buje še drug negativen moment in to je pomanjkanje stanovske zavesti.

Dijaško samopomoč onemogočujejo naše socialne institucije že same s tem, da sploh ne pripuste dijaku, da bi imel v društvu kako besedo. Dijak je takorekoč izključen iz društva, on ne more postati njega član deloma vsled tega, ker je udnina previsoka, deloma pa že pravila sama določajo (n. pr. podpornega društva v Gradcu), da dijaki ne morejo postati društveni člani. Pa tudi če bi hotel postati dijak član društva, je pri »gospodih« tisoč pomislekov. Ta ustroj podpornih institucij spominja precej na kuratelo.

Ta kuratela ni dijaku samo v gmotno škodo, ker mu vzame možnost, da bi zamogel pospeševati namen institucije, ampak ta kuratela je tudi še tako poniževalna za dijaka, da jo je možno razlagati le iz indiferentnosti dijaka napram institucijam, ki so tako eminentne važnosti. S to izključitvijo dijaštva iz njegovih lastnih institucij se manifestira za nesamostojnost in gospodarsko impotenco dijaka.

Res je sicer, da ima dijaštvo pri podpornih društvih na Dunaju, v Gradcu in v Pragi gotov upliv, ali ta upliv je zlasti pri dunajskem podpornem društvu tako minimalen, da je sploh ironija o njem govoriti. Ravno dunajsko podporno društvo, ki bi moralo biti najbolj moderno urejeno, je najbolj reakcionarno in prežeto birokratizma.

Nedostatki uprave podpornih društev se kažejo še nadalje v tem, da manjka točnih informacij o stanju podpore potrebnih. To se sicer skuša doseči z dijaškimi pododbori. Vendar se mi zdi, da se z njimi ne doseže namen, da ti dijaški pododbori le deloma prineso točne informacije. Seveda bolje je kot nič. Tudi v informativnem oziru so potrebna podporna društva reformacije.

Velik križ imajo podporna društva tudi z denarjem, ker razpoložnina in število podpore potrebnih so v velikem nasprotju, vsled česar so potem vsote minimalne. Treba se bode lotiti tudi tega vprašanja, ali bi ne bilo bolje podpirati manj dijakov, pa te bolj izdatno.

Poglejmo si sedaj nekaj številke o podpornih društvih na Dunaju, v Gradcu in Pragi!*)

Ako primerjamo število slovenskih visokošolcev s številom podpirancev omenjenih treh društev med leti 1902/3—1906/7 (podatkov iz poznejših let žal nimam):

*) Dijaški almanah l. 1908/9; Letna poročila podp. dr.

Leto:	Štev. visokošolcev:	Štev. podpirancev:	v %
1902/3	485	150	31'34
1903/4	488	152	31'14
1904/5	585	173	29'57
1905/6	646	186	28'79
1906/7	653	179	27'41
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	2857	840	29'40

Ako pogledamo podpore in število podpirancev tekom obstoja do l. 1912/13:

Podp. dr.	društ. leto	podpore	podpirancev
Dunaj	25	108.399 K	1746
" " Gradec	16	90.882 "	876
" " Praga	12	49.802 "	404
		<hr/>	<hr/>
		249.083 K	3026

Osnovna glavnica stoji l. 1912/13

Podp. dr. Dunaj	25.198 K
" " Gradec	4.666 "
" " Praga	3.275 "
	<hr/>
	33.139 K

V zadnjih petih letih je bilo podpirancev:

	1912/13	1911/12	1910/11	1909/10	1908/9
Podp. dr. Dunaj	111	113	95	121	83
" " Gradec	52	55	52	62	62
" " Praga	36	72	64	53	37
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	199	240	211	236	182

Največ podpirancev je bilo

na Dunaju	1909/10	121
v Gradcu	1905/6	82
v Pragi	1911/12	72

Ako primerjamo povprečne podpore pri podpornih društvih na Dunaju in v Pragi tekom zadnjih pet let:

	1912/13	1911/12	1910/11	1909/10	1908/9
Dunaj	11'73 K	14'91 K	18'22 K	17'07 K	18'81 K
Praga	20'98 "	21'35 "	33'80 "	22'91 "	17'69 "

Najnižja povprečna podpora je bila na Dunaju l. 1891/92 v znesku: 7'30 K, najvišja pa l. 1908/9 v znesku 18'81 K. V Pragi je

bila najnižja podpora l. 1904/5 v znesku 17'07 K, najvišja pa l. 1910/11, v znesku 33'80 K.

O omenjenih podatkih smo govorili deloma že zgoraj, četudi jih nismo izrecno omenili. K številkam o izdatkih oziroma podporah v znesku 249083 K bi bilo še potrebno pridejati številke, odkod prihajajo dohodki, da se tem jasneje pokaže sistem miloščin in da so smatrali podpore nekdanji podpiranci za miloščine. Dohodki pri podpornem društvu v Gradcu namreč prihajajo:

	1912	1911	1910
javne korporacije:	3363 K	— 3562 K	— 4557 K
privatniki:	1682 K	— 1763 K	— 2370 K

In isto, kar velja za Gradec, da prihajajo dohodki predvsem od javnih korporacij t. j. nad polovico, velja i za podp. društva na Dunaju in v Pragi. Zelo zanimiva je tudi statistika, ki nam pokaže razmerje med skupnim številom slovenskega visokošolskega dijaštva in med podpiranci podpornih društev na Dunaju, v Gradcu in Pragi. Iz statistike vidimo, da išče in najde podpore pri omenjenih podpornih društvih le slaba tretjina slovenskega visokošolskega dijaštva in dalje vidimo tudi tendenco, da relativno pada število podpore potrebnih. Seveda še iz tega nismemo sklepati, da se socialni nivo slovenskega dijaštva boljša, ker v to svrhu bi potrebovali še podatkov zadnjih let in podatkov o drugih podporah in koliko slovenskih visokošolcev mora ostati doma, ker sploh ne more živeti v visokošolskem mestu. Vsekakor pa nam kažejo omenjene številke pot za študije slovenskega dijaškega socialnega vprašanja.

Posebno poučne so številke o povprečnih mesečnih podporah na Dunaju in v Pragi. Praga s svojim mnogo cenejšim življenjem daje višje mesečne podpore kot Dunaj in celo mnogo višje. Že iz teh števil se lahko sklepa, kako proletarstvo živi slovenski dijak na Dunaju. Drugo, kar lahko čitamo iz teh števil je, kako nestalne so povprečne mesečne podpore, kako se spreminjajo vsako leto in iz dunajskih povprečnih podpor čitamo veliko neekonomijo razdeljevanja. Kaj hočete vendar napraviti na Dunaju s povprečno podporo, ki ne dosega niti 15 K?

Razven omenjenih podpornih društev sta še znani »Radogoj« in »Leonovo starešinstvo«. Dočim so prej omenjena podporna društva politično popolnoma neutralna, je pri ravno omenjenih drugače, ker ta stojе na strankarskem stališču. In sicer podpira »Radogoj« napredno, »Leonovo starešinstvo« pa klerikalno dijaštvo.

»Radogoj« daje stalne podpore v obliki posojil in sicer navadno po 20 K mesečno. Vendar daja tudi večja posojila. Tako je dal v preteklem društvenem letu dvoje posojil po 760 K. V pretežni večini podpira dijake iz Kranjske. Imam žal le podatke iz l. 1906. Do tukaj je izdalo društvo na podporah ali bolje posojilih okoli 40.590 K, podpiralo je 215 dijakov. Društvo je bilo ustanovljeno l. 1893 in ima osnovno glavnico v znesku okoli 45.000 K. I tu najdemo nekatere nedostatke. Predvsem je ta nedostatek v izključitvi dijaštva, da ne more sodelovati in soodločevati. Razven tega društvo tudi ni prosto protekcionizma. Vsekakor bode moralo dijaštvo posvečati zlasti »Radogoj« največjo pozornost.

V poslednjem času, pred približno petimi leti nekako, so se pridružile k obstoječim institucijam nove, ki so izšle direktno iz misli dijaške samopomoči in stoje popolnoma v upravi dijaštva samega, to so p o d p o r n i s k l a d i. Ta nova dijaška socialna institucija je še v povojih, ali ona vsebuje bodočo obliko dijaških socialnih institucij. Danes še ne leži njen pomen toliko v izdatni podpori, danes so marveč p o d p o r n i s k l a d i v z g o j n o s r e d s t v o k d i j a š k i s a m o u p r a v i i n s r e d s t v o z a u t r d i t e v misli v dijaški samopomoči.

DRAG. LONČAR, Idrija.

Slovenci v preteklosti.*)

1. Slovenci nismo državnoopraven narod, ker nismo imeli svoje države. Zato pravijo, da nimamo svoje zgodovine.

Politične v smislu državne zgodovine nimamo; toda brez vsake zgodovine nismo, ker država ni edina zgodovinska uredba. Vedno bolj stopa v ospredje kulturna zgodovina, t. j. ne toliko diplomatični in vojni zapletljaji, kolikor življenje naroda v raznih panogah njegovega duševnega in gmotnega razvoja.

Zato stopajo v ozadje velike osebnosti, veliki ljudje, ne zato, ker bi bili nepotrebni, ampak zato, ker niso heroji, marveč izvrševalci tega, kar je rodila masa; ker nadaljujejo in dovršujejo delo celih rodov, svojih prednikov. Razvoj lahko ovirajo ali pospešujejo; toda ustaviti ali ustvariti ga sami ne morejo. Individualna zgodovina postaja socialna, t. j. zgodovino posameznikov izpodriva zgodovina družabnih slojev.

*) Predaval v goriški „Narodni Prosveti“ dne 3. januarja 1914.

S tega stališča imamo tudi Slovenci svojo zgodovino, svoj duševni in gmotni razvoj, pri katerem smo časih sami aktivno sodelovali, časih smo bili samo pasivni gledalci.

2. Kot del drugih Jugoslovanov smo zasedli alpsko in kraško ozemlje, prvotne prebivalce deloma pobili, deloma izpodili, deloma se ž njimi strnili. Iz tega pa sledi dvoje: Jugoslovani nastopamo skupno pod imenom Sloveni in se še le pozneje pod različnimi vplivi političnega in kulturnega značaja oddaljujemo drug od drugega ali diferenciramo. To prodiranje pa nam obenem kaže, da smo znali biti bojeviti ter da je bil način našega naseljevanja odvisen glavno od odpora, ki se nam je staval nasproti, in od kakovosti ozemlja.

Najprej smo zasedli glavne doline in prodirali dalje. Kjer pa je bilo ozemlje po ravninah preveč izpostavljeno sovražnim napadom, tam smo si radi poiskali stranske doline in gorska pobočja. Po goratih krajih smo bili redko naseljeni, zato smo izgubili to ozemlje zgodaj, dasi jezikovno nismo toliko utrpeli: južno od Drave, kjer smo se bili naselili bolj gosto, smo se vzdržali do današnjega dne.

3. Do državne tvorbe nismo prišli Slovenci zato, ker bi bili preveč demokratični, kakor se časih trdi. Bizantinski in arabski viri označujejo Slovence kot anarhistične, da si ne znajo ustvariti večje politične enote zaradi svoje nesložnosti in divje prostosti ali nebrzdanosti. Nad Sloveni in tudi nad Slovenci so gospodovali mongolski Obri ali Avari, dokler niso podjarmili Bavarci in pozneje Franki, torej Nemci, obojih: Slovencev in Obrov. Slovenci so tudi sami pomagali v boju zoper svoje tedanje gospodarje Obre svojim bodočim gospodarjem Nemcem. Posledica je bilo nemško naseljevanje in ž njim združeno ponemčevanje, pri čemur je imela odločilno vlogo cerkev.

4. Slovenci so se držali svojega poganstva, dokler jih ni uklonila sila. Tudi za nas sta tekmovali med seboj rimska in grška cerkev. Upor Slovencev, Hrvatov in Srbov proti Frankom za Ljudovita Posavskega je podpiral tudi Carigrad, na drugi strani pa so vodili boj zoper sv. Metoda nemški škofje.

V tekmi med Rimom in Carigradom se papež združi z nemškim vladarjem, papež obnovi rimsko cesarstvo, cesar in papež si razdelita oblast: cesar ščiti papeža, širi katoliško vero med pogani in zatira krivoverstvo, papež daje cesarju sijaj rimskih imperatorjev, stavi ga nad vse druge krščanske vladarje in mu utrdi prestol.

Slovenci se pridružimo po gospodstvu Nemcev rimski cerkvi, naslonimo se politično in kulturno na rimsko-nemški zapad in se s tem vedno bolj ločimo od drugih Jugoslovanov v pisavi, jeziku in omiki.

5. Na mejah smo izgubili mnogo zemlje po Nemcih, Madjarih in Italijanih. V središču pa nam je škodoval srednjeveški družabni in državni red — fevdalizem.

Zmagovalec Nемец si prilasti ozemlje premaganega Slovenca. Nemški plemič je vladajoči razred, ki vodi politično in sodno upravo ter hodi kot vitez-konjenik na boj in plen. Gospodarsko podlago mu dajejo ogromna posestva, ki jih obdeluje podložni kmet Slovenec. Vrhovno lastništvo ima vladar, ki je v izvrševanju svoje državne naloge, t. j. varstvo na zunaj in vzdrževanje reda v notranjem, odvisen od plemstva. Plemič stanuje na gradovih, ki se iz njih razvijejo pozneje mesta s posebnimi pravicami meščanstva.

Slovenski plemič se polagoma strne z nemškim, ker mu to daje gospodarsko korist in s tem družabni vpliv. Svobodni Slovenski posestnik se izgublja, ker se deloma podaja sam pod varstvo plemiča, deloma ga razdedini plemič, ki je njegov sodnik in svojo sodno pravico izrablja v svojo gospodarsko korist. Te razmere nas končno popolnoma ločijo od drugih Jugoslovanov. Naš daljnji zgodovinski razvoj, t. j. jezikovno-literarni, kulturno-politični in gospodarsko-socialni razvoj, hodi odslej vzporedno z evropskim zapadom, ki ga za nas označujeta dve gibni sili: rimski katolicizem in nemški fevdalizem.

6. Fevdalec si hoče zagotoviti svoje predpravice s tem, da jih izvaja iz božje volje in se zato naslanja na služabnike svoje cerkve, na duhovništvo, ki zopet ve ceniti to podporo in se samo fevdalizira, t. j. cerkev sprejema celo fevdalne znake v svoje cerkvene uredbe, n. pr. z ustanavljanjem viteških redov, kjer se verska ideja redovništva spaja s politično idejo viteštva.

Turški napadi nam jasno kažejo, kako zapuščen in sam nase navezan je bil slovenski podložnik. Papeži so sicer pridigovali križarske vojne zoper Turke, toda isto so delali zoper krivoverce. »Bodisi zoper Čehe, bodisi zoper Turke, vselej je Matija in madjarski narod pripravljen tebi služiti« — tako je pisal Matija Korvin, ogrski kralj, papežu Pavlu II. Krščanski Čehi in Turki — to je bilo vse eno katoliškim plemičem. Turki in papeštvo — to se je na drugi strani protestantskim plemičem zdela enako velika nevarnost. Kdo bi potem hodil v boj zoper daljne Turke, ko je lahko

domá z večjim uspehom in manjšim trudom pobijal bodisi krivo-
verstvo, bodisi papeštvo?

7. Stanje podložnika je bilo še znosno, časih dovolj dobro v dobi naturalnega gospodarstva, ko še ni bil denar v splošni rabi, ko se je vse odračunavalo v pridelkih in so se zamenjavali pridelke med seboj. Denar je bistveno izpremenil položaj podložnikov, ker je graščak zviševal svoje zahteve, da je pridelke spravljajl v denar. Pomagalo mu je pri tem rimsko pravo, ki se je uveljavljalo in izpodrivalo staro, domače pravo. Rimsko pravo se je uvajalo, ko je oživela antika po humanizmu in renesanci. Rimsko pravo je plod rimskih razmer, kjer je bila gospodarska podlaga suženjstvo. To pravo pozna le lastnikove pravice, a ne njegovih dolžnosti. Sedaj se je to pravo presadilo na tla, ki so imela drug značaj. Pravno postopanje je bilo dolgotrajno, pismeno, ljudstvu tajno, pristojbine visoke. Nastal je učeni stan pravnikov ali juristov, ki ga je ljudstvo sovražilo. »Juristen sind böse Christen«, — je bil pregovor med nemškimi kmeti. Na podlagi rimskega prava so graščaki odganjali kmeta s posestev.

Pritisk od strani fevdalcev in turška sila sta rodila socialno gibanje med slovenskimi in hrvaškimi kmeti, da so nastali kmetski upori, ki so iz početka hoteli samo izboljšanje gospodarskega položaja, pozneje pa odpravo podložništva sploh. Priznavajoč zakonitega vladarja nad seboj se hočejo kmetje otresti fevdalcev: svojo vlado hočejo imeti v Zagrebu, sami pobirati davke, svobodno trgovati do morja in sami varovati mejo pred Turki. To socialno kmetsko gibanje najde ali vsaj upa najti idejno oporo v reformaciji.

8. Nravni propad cerkve, nevednost, razuzdanost, sleparstvo, grobo, surovo pojmovanje verstva — je moralo dovesti najprej do opozicije vseh onih, ki jim ni bilo verstvo predmet kupčije in udobnega življenja. Ne odpad od cerkve, marveč njeno zboljšanje je bil prvotni cilj te opozicije.

V tej opoziciji nahajamo duhovščino, ki je bila literarno izobražena in vneta za svoj poklic, može vere in vede. Najemniki bogate višje duhovščine, nevedni in revni rokodelci v svoji stroki, ali pa tuji duhovniki, ki so znali samo maševati in uganjali razne nespodobnosti, niso mogli biti voditelji reformnega gibanja. Meščan se je pridržil, ko je bil že humanizem zrahljal v njem tla za proticerkveno smer. Plemič je dobil ugodno priliko, da se polasti cerkvenega imetja in z odpravo cerkvenih praznikov zviša tlako svojemu podložniku. Sicer so bili med plemiči tudi idealni nagibi, ki so jih dovedli v novo smer. Podložni kmet je pa upal, da mu

nova vera prinese zboljšanje njegovega gospodarskega stanja, ker se je skliceval na evangelij, za reformacijo vir verskega spoznanja, ki govori o bratstvu in ljubezni.

9. Propadli smo na obeh straneh: slovenska reformacija je bila udušena, kmeti so uporili potlačeni.

Slovenska reformacija pomenja za nas slovensko knjigo, slovensko šolstvo, slovensko cerkev. Ni s tem rečeno, da je bilo vse to že urejeno, marveč dani so bili pogoji k razvoju slovenskega duševnega življenja. Naslanjali smo se na Nemce, ker smo bili pač del nemške države; toda nismo slepo posnemali nemške oblike, ampak smo jo skušali prikrojiti svoji osebnosti in to seveda v mejah, danih po tedanjem našem razvoju. Ako bi se bilo nemoteno nadaljevalo literarno-kulturno gibanje slovenske reformacije, bi bilo to na korist slovenski narodnosti.

Pritisk posvetne in duhovne oblasti, države in cerkve je bil velik. Plemstvo, ki je bilo zelo avtonomno, se je umikalo korak za korakom, ako je od tega pričakovalo koristi zase. Meščanstvo je bilo gospodarsko navezano na deželnega kneza, ki mu je dovoljeval in branil tržne pravice nasproti plemstvu, da je imel zopet sam v meščanih oporo zoper plemiško gospodo. Tako se je izvršila protireformacija.

Kmetje so bili v svojem socialnem boju osamljeni. Mesta jim niso dosti pomagala, ker so bila gospodarska nasprotja med njimi in kmeti zaradi trgovanja. Plemiči so bili iz umevnih razlogov proti svojim podložnikom. Zato so jih denuncirali cesarju, govoreč o »pobožnem zvestem plemstvu« in o »nezvestem slovenskem kmetu«. Mišljenje in ravnanje cerkve pa označujeta te dve dejstvi: Peta cerkvena zapoved se na Tolminskem ni tako glasila, kakor dandanes, marveč: »Ti imaš odrajtovati zapovedano desetino in kvartež!« A ko je bil udušen slovensko-hrvaški upor 1573. leta, je zadela vodjo upornikov, Matijo Gubca, nečloveška kazen, prikrojena po erdeljskem vzoru, da so ga kronali sedečega na razbeljenem železnem prestolu z žarečo železno krono, katero kazen je predložil cesarju v potrjenje tedanji hrvaški ban, zagrebški škof Juri Drašković. In vendar je ob istem času sam ostrogonski nadškof Anton Vrančić po porazu kmetov pisal cesarju, da se živini na Hrvaškem godi boljše nego kmetu!

Isto tako se je varal slovenski kmet gledé reformacije, ki je pač proglasila versko svobodo, a ni hotela ničesar slišati o socialni olajšavi: teoretično zato, ker se je reformacijsko krščanstvo ujemalo z evangelijskim naukom, da nas je krščanstvo sicer osvobodilo izvirnega greha, a ne njegovih nasledkov, kamor spadata

tudi nesvojnost in podložništvo, ter da je vsaka oblast od Boga; praktično pa zato, ker so bili plemiči glavni pokrovitelji reformacije.

Ako bi se bilo kmetom posrečilo, da bi si bili izbojevali gospodarsko izboljšanje, bi bili s tem pridobili v socialnem oziru. Rastla bi bila njih samozavest, samostojnost, podjetnost; one pomankljivosti značaja, ki jih rodita negotova eksistenca in hlapčevstvo, bi se bile začele izgubljati. Gmotni temelj je prvi pogoj vsakemu višjemu, umskemu in nraavnemu življenju. Ni nobenega dvoma, da bi bilo vse to v zvezi z literarno-kulturnim gibanjem, ki ga je započela reformacija, samo na korist slovenski narodnosti.

10. Taka je bila naša preteklost. Zakaj novo dobo, sedanjost, računam od tega časa, ko se je zopet osnovala ljudska šola pod Marijo Terezijo in se je pod Josipom II. odpravila nesvojnost kmetov. S tem se je začela duševno in gospodarsko vzdigati iz mrtvila masa slovenska in ta razvoj se ni več pretrgal. Začeli sta se oživljati slovenska književnost in znanost po vzorcih reformacije, a fevdalizmu, ki nas je bil pohlapčil, se je jel bližati padec korak za korakom. Odslej gremo kvišku, čeprav ne vedno v ravni črti.

H. TUMA, Gorica:

Seksuelni problém.*)

Po drugi strani izkušnja sožitja kulturnega človeka kaže, da zakon kot prisilna institucija v odločilnem številu slučajev ustvarja normalno združitev spolov in z njo predpogoje človeške sreče.

Med evropskimi židi in na Francozskem se sklepa ogromno število zakonov (prostih) iz razlogov razuma. Statistika kaže, da so vsi ti zakoni po veliki večini srečni, t. j. jamčijo za mirno in zadovoljno sožitje. Iste rezultate kažejo tudi Kitajci, kjer odloča predvsem pri sklepanju zakona razum, t. j. vprašanje po zdravju in premoženju obeh spolov. Žid, Francoz in Kitajec vidijo v zakonu neko novo stavbo. Ako je prav postavljena, jamči za ugodnost stanovanja. Zato treba pri gradnji razuma. In vendar Kitajci ne poznajo razporoke pred sodiščem. Potovalec J. Macgowan o njih poroča: »The great majority of the houses are bound together by

*) Zaključek.

a true and solid affection«. (Velika večina obitelji vezana je z resničnim in trdnim nagnjenjem).

Praktično življenje nam torej kaže, da se stara in nova etika združujeta v veliki srednji masi kulturnega človeka. Radikalizem, pretiranost nove etike nastopa v malem številu hiperkulturnih ljudi. Staro etiko v reakcionarnem delu zastopa malo število kulture sovražnih ljudi. »Das wahre menschliche Ideal steht dem Alltagsmenschen näher als einem verbildeten Ausnahmsmenschen. Forel.« (Pravi človeški ideal stoji bliže vsakdanjemu nego pretvorjenemu izjemnemu človeku.)

Etično ravnotežje normalnega človeka je plod vsakdanjega dela. Vsakdanje delo zajemlje velike mase kulturnega človeka. Delavec poljedelec in obrtnik zato dajeta tip srednjega normalnega človeka. Dnevno delo krepi jim mišice, želodec drži v ravnotežju presnavljanje in rast. Hrana služi presnavljanju in daje potrebnih erogenih snovi. Krepko gibanje izloča porabljene in škodljive snovi. Kedar pa zdravo telo in zdrava hrana nabereta mrs, seme in jajčka, spola nista izbirčna in iščeta se po prirodnem spolnem nagonu brez umetnih sredstev, ki bi ta nagon vzbujala ali stopnjevala. Izbirčnost je rezultat hiperkulture. Hiperkultura proizvaja sredstva konkretacijskega nagona. V tem se kaže erotična kultura mestnega prebivalstva. V normalni rabi konkretacijskih sredstev, katera priroda sama ustvarja v lepoti stasa, obraza in vnanjosti, se nam kaže normalna erotična kultura delavnega ljudstva. Normalna spolna naslada asimilira spol k spolu, ustvarja stalno zvezo, tako da tudi formalni zakon niti ne kaže svojega prisilnega značaja. Rodbina postane vez, ki spolno zvezo stori končno trdno. Veliki masi delavnega ljudstva je torej zdrav nagon sam regulator. Mož, ki se je izmrsil, išče dela in zaslužka za se in družino. Žena, ki je spočela, skrbi za bodoči zarod. Tako stalno spolno občevanje samo omejuje zlorabo spolnega občevanja. Razum je, ki vlada vsakdanje delo, tako postane potom dela razum regulator spolnega občevanja. Življenje velike mase je torej ustvarilo eno ženstvo: ker je z njim najbolj izražena skrb za otroke, najboljša higijena za moža in ženo. Enoženstvo ni zakon in ni lov za biserom in školjo, oba sta plod ne čustvenega, ampak mišljenega življenja, plod izkušnje. Izkušnja pa izključuje tragedije in komedije. Življenje velike mase nam predstavlja normalno razmnoževanje človeške vrste.

Razdirajoče vpliva na normalno življenje delavnega ljudstva rastoči kapitalizem z nenormalno razdelitvijo industrije in polje-

delstva. Gromadenje delavca v nezdravih mestih jemlje velikemu delu delavca mogočest zdrave hrane, gibanja in tako zdravega telesnega razvoja. Industrijalno delo žene preprečuje dojitev in rejo otrok. V nižanju telesnih moči pa nastopi tudi nenormalno spolno uživanje. »Zweck des Lebens ist derzeit das Gewinnen des Lebensunterhaltes,« smoter življenja je obsorej pridobivanje sredstev za življenje, je trdil že Richard Wagner.

Ločitev človeka od prirodnih pogojev življenja ga je omehkužila, oslabila vstrajnost življenja in izmanjšala plodnost. Pojemanje rojstev je spremljajoči pojav vedno večjega razvoja civilizacije. Preobrat se da največ izvajati na razširitvi industrije. Kmečko prebivalstvo stopi sicer pozneje v zakon, zato pa je plodnejši in plodnost se razteza tudi na poznejša leta. Vse drugače je pri industrijalnem svetu. Preje je priložnost poročiti se, večji pa je tudi vpliv izprijene okolice. Najbolj niža v industrijalnih centrih število otrok žensko delo v tvornicah od prve mladosti gori in neugodno razmerje stanovanj. Ako po drugi strani konštatiramo, da v civiliziranih državah rapidno narašča mestno in industrijalno prebivalstvo, ako je doseglo razmerje med kmečkim in industrijalnim prebivalstvom na Angleškem 10 proti 90, na Nemškem 30 proti 70, na Avstrijskem 50 proti 50, potem se združuje problem spolnosti problemu delavstva, t. j. gre za fizično okrepitev in npravstveno dvignitev delavnih razredov. Spolno vprašanje identifikuje se skoraj z vprašanjem mezde, delovnega časa, odlastka, ženskega dela, delavskih stanovanj, varstvo matere, skrb za dojenca. Primerjaje ljudsko štetje l. 1875 in 1908 padli so porodi na 1000 prebivalcev na Angleškem od 34'1 na 26,5 torej za 7'6. — Na Francoskem od 26'7 na 20'3 torej za 6'4. — Na Nemškem od 40,3 na 32'4 torej za 7'9. (Prof. Rauchberg).

Tako je spolno vprašanje postalo ožje socijalno vprašanje.

Socijalizem kot plod empirizma in darvinizma ima dolžnost in pravico govoriti o seksualnem problemu kot enem najvažnejših za napredek človeštva sploh. Socijalizem pa tudi tvori teoretično podlago socijaldemokratični stranki kot predstaviteljici proletariata. Le-ta pa je bolj kot vsak drug sloj interesiran na rešitvi spolnega problema in z njim tesno združenega kompleksa vprašanj. Ako družine proletarijata dajejo vsled pomanjkanja vsaj tretino prostitutk, potem je seksualno vprašanje tudi vprašanje proletarijata. In ako je poleg ekonomičnega pomanjkanja vir prostitucije pomanjkanje omike in vzgoje in je le-ta za uspeh socijalne demokracije najodločilnejši faktor, potem je vsak pripadnik socijalne

demokracije interesiran na rešitvi spolnega problema. Ker po drugi strani teoretični socializem trezno in brezobzirno preiskuje socialno zlo in išče lekovi, zato se je vprašanje spolnega problema tako bujno stavilo v dnevno razpravo. Od pomoč proti zlu prostitucije in venerične bolezni je mogoče doseči za sedaj po državni organizaciji. Zato je ob splošni volilni pravici seksualni problem tudi politični problem proletarijata. Cerkev v dobi skoraj 2000-letnega vladanja in moraliziranja ni bila nikdar vstanu preprečiti spolnega zla. Kar je po eni strani nje strahovalna vzgoja ljudstva morda preprečila, je po drugi strani vsa hipokrizija nje obnašanja v praktičnem življenju pokvarila.

Zato boj proti religiozni jalovi ljubezni po eni strani, boj proti perversnosti po drugi strani, stopnjevanje neutешenega hrepenenja po polni ljubezni!

Četudi Slovenci nimamo zavestnega proletarijata na svojih tleh, sta dva momenta važna ob reševanju spolnega problema: 1. Naša inteligenca je večinoma iz kmečkega in delavskega stanu. Mora torej skozi vse izkušnje in izkušnjave proletarijata. 2. Široka masa našega poljedelca je mali posestnik in njegovi sinovi in hčere zalagajo s proletarci večka mesta: Trst, Reko, Gradec. Od zdravega in čistega naraščaja naše inteligence in naših naseljencev v velikih obmejnih centrih pa je odvisen razvoj in usoda slovenskega naroda.

Seksualni problem pa je problem vsakega stremečega človeka. Seksualno vprašanje je vprašanje, ki se tiče eksistence človeka, njegove rasti in razvoja. »Sich mit der sexuellen Frage beschäftigen, heisst sich mit dem Menschen, mit dessen innersten Wesen beschäftigen.« (Pečati se s spolnim vprašanjem znači pečati se s človekom, z njega najbolj notranjo bitjo.) Spolno vprašanje je postalo zato vprašanje vseh. Vzbudila se je vest človeštva. Ta žene mase ljudstva proti spoznanju.

»Wir Sozialisten haben die Ueberzeugung, dem Herzschnage der zeitgeschichtlichen Entwicklung am nächsten zu stehen.« (Mi socialisti smo prepričani, da stojimo srčnemu bilu zgodovinskega razvoja najbližje.) Wilch. Hausenstein.

SILI.

Zemlje in življenja si stvariteljica!
V tvoji oblasti je priroda in človeštva roj;
Uničuješ, stvarjaš in prenavljaš!
Delu, napredku in zmagi si pogoj.

V stvarstvu le tvoj velja zakon.
Na svetu ti edina gospoduješ;
v tvoji oblasti je ves preporod:
Usodo človeštva sama rešuješ.

NA MORJE!

Razpni jadra mornar!
Vesel po vrvih veter žvižga;
Zdaj pohod svoj valoviti
naznanja morski vihar.

Ven iz tesnega pristanišča!...
Z bogom zemlja zaželjena,
ki nas večne mornarje zavračaš,
ki nimaš za nas zavetišča!

K morju nas sili zgodovina!..
Mornarji na krov!
Zastavo na jambor!
V prostosti nam je domovina!

IZSELJENCI.

Po beli cesti voz drdrá;
Za menoj Soče šum in zelena dolina...
V jutranjem zraku veselo poka bič.
Brzo!.. V novi svet!.. Z bogom domovina!

Šli smo izseljenci križem svetá.
Krvaveli smo... Utrudila nas v boju je tujina.
Vračamo se... Svobode želja nas
navdaja in boja pogum... Pozdravljena domovina!

PREGLED.

Javno življenje.

H. Tuma. — Politika. — Avstrijski državni zbor je vsled napovedane češke obstrukcije odgojen do jeseni in avstrijska vlada na podlagi §-a 14 brez odgovornosti, vzdrži državni režim. Prvi korak: nameravano zajetje pol milijarde izposojila v pokritje vojaških potrebščin. Izjava Stürgkh-ove vlade objavljena po odgoditvi v uradni „Wiener Zeitung“ ne pušča nikaškega dvoma več, da je avstrijski konstitucionalizem le velika prevara avstrijskih narodov: „Parlament je sredstvo v dosego državne svrhe. Nacijonalni boji smejo se izvojevati le v taki obliki in na takih tleh, kjer ne pridejo v nasprotje z najvišjimi interesi države, torej po kronovinah, kamor je odkazati notranje spore na domača tla. Državni zbor pa mora biti prost narodnostnih sporov“. To izjavo je vlada dala malo časa po tem, ko se je izognila rusinski obstrukciji ter je docela pozabila, da se je takrat parlament z dovoljenjem vlade dal nasprotno zlorabiti v svrhu pomiritve narodnostnega spora v deželnem zboru gališkem. Seveda so vodili vlado takrat oziri na oboroženo Rusijo, proti kateri mora izigravati vsaj količkaj zadovoljeno rusinsko ljudstvo, in pokozati razliko svobodnejšega avstrijskega režima proti Rusinom v nasprotju s stališčem Rusije proti Ukrajincem. Ker so tudi Poljaki ob rusinskem vprašanju razumeli ta del vnanje politike avstrijske, zato sta v tem slučaju parlament in vlada opravljala vlogo miritelja.

Češka obstrukcija in češko vprašanje pa tega ozadja nimata, nasprotno hoče centralna vlada štiti nemško narodnost pred češko in ker jo lažje štiti v deželnem zboru, pustila je nerešen češko-nemški spor. Izjava vlade toraj ne pomeni nič drugega kakor ozna-

čenje avstrijskega konstitucionalizma, t. j. parlament je orodje v rokah vlade, kateri se ima brezpogojno vdajati, kedar gre za višje interese države, t. j. za interese krone. Avstrijski parlament poleg krone nima razloga lastnega obstoja. To izrekel je jasno angleški publicist Steed: „V Avstriji odraža se gospodujoči položaj krone tako razločno, da ne more parlament, niti kaka stranka in ne kak državnik in ne kaka narodnost v protivju z njo zahtevati najmanjši vpliv. Zaradi tega je izgubil avstrijski parlament vsak pomen, kar se najbolj vidi takrat, ko preti spor radi ustavnih vprašanj. Vse stranke v državnem zboru se jasno zavedajo, da je vsak spor o ustavnih vprašanjih neploden in prazen, da ima v tem odločati edinole krona. Ljudsko zastopstvo v državnem zboru je torej brez prave politične veljave. K temu pa pride, da vlada sama goji narodnostne spore po deželnih zborih. Rezultat narodnih sporov je končno ta, da se parlament izkorišča od vlade, vlada pa se zopet skuša izkoriščati od političnih strank za separatistične interese, oboje na škodo ljudstva — davkoplačevalcev. K temu pride znana zloraba avstrijskega birokratizma“. Steed avstrijskim uradnikom naravnost očita, da opravljajo le 10% učinkovitega dela. Trdimo ž njim vred, da je res.

Parlament torej nima ničesar govoriti ob najnujnejšem vprašanju notranje moči, razmerja narodnosti. Parlament mora slepo dovoljevati vladi potrebščine za oboroženje in za vnanjo politiko, ki je diametralno nasprotna gospodarskim in socialnim interesom avstrijskega prebivalstva. Ta politika se je jasno začrtala ob zadnjih balkanskih vojnah. „Leta 1908. in 1912/13. so nam očitno pokazala, da je polo-

žaj evropske moči nemškega naroda in njegov internacionalni pomen pred vsem odvisen od tega, da avstrijska država obstoji ter veže ogromne slovanske moči. Avstro-ogrsko po svojem obstoju zavira združitev slovanstva. Pogled na geografičen položaj države kaže, da Avstro-ogrsko ni druzega nego „Pufferstaat“ na korist nemštva ali pa mora postati trabant vzhodno-evropske svetovne države. Zaradi tega moramo mi Nemci v Avstriji biti prvi v državi ne na podlagi zgodovinskih pravic ampak po lastni kulturni moči.“ Ta izjava avstrijskega državnega poslanca nemško-nacionalne zveze docela stvarno karakterizira politiko krone, kateri mora slediti avstrijski parlament, ako hoče zborovati. Kljub temu, za vsacega količkaj inteligentnega državnika jasno razmerje ljudstva, parlamenta in kronc, nima nobena stranka v državnem zboru poguma nastopiti z vprašanjem ureditve ustave. Ne morejo nastopiti klerikalne in liberalne stranke, ker je njih obstoj odvisen od volje vlade, imajo prosto roko, ker edino slone na ljudstvu, zastopniki socialne demokracije. Bliža se menda čas, ko bo morala ta demokratska stranka opustiti svoje pasivno stališče in stopiti na plan in v boj, da Avstro-ogrsko postane konstitucionalna država.

— — Goriški deželni zbor je po nekoliko tednov vegetacije vsled ukrepa vlade prekinil do negotovega časa zborovanje. Vsa klaverna politika goriških strank zrcalila se je pri zborovanju. Goriški deželni zbor še ni bil nikdar tako malenkostno zastopan, kakor sedaj. Strankam v deželnem zboru manjka vsaka ljudska zavest, vsak političen cilj in najmanj ga ima nova narodna samostojna stranka slovenska. Vlada že danes lahko konstatira, da s takim zastopstvom sploh ne bo mogoče resnega dela, in stoji pred eventualiteto zopetnega razpusta v doglednem času. K temu jo vabi slovenska ljudska stranka nove struje, ker ista po svoji

demagogiji utegne priti do odločujoče veljave v deželi. Sicer ostane za slučaj zmage te klerikalne stranke sestava deželnega zbora še vedno dovolj našarjena, ker laška ljudska stranka, dasi klerikalna zasleduje svojo posebno lokalno politiko na korist furlanske nižine in v nasprotju s slovenskim Krasom, Vipavske in Soške doline in Brd. Zadnje delovanje goriškega deželnega zbora je karakterizirano po skoraj smešni kapitulaciji najmočnejše stranke, narodne samostojne, pred demagogijo slovenske ljudske stranke izven zbora. Slovenska ljudska stranka stare in nove struje, združena, gosodarila je nemoteno 12 let v zvezi z italijanskimi liberalci in drjem, Pajerjem. Ta 12-letna doba naložila je na deželo toliko brezpotrebni bremen, da je užitnina stopnjevana na najvišji odstotek dočim ostalih davščin ni megoče stopnjevati na toliko, da bi povišan dohodek prišel znatno v poštev. Saj zemljiški davek po vseh odbitkih znaša komaj več od 50.000 K, kar ob deželni potreščini 2 milijona in pol malo pride v poštev. Povišek na obrtnem in na hišnem najemnem davku zadene največ italijanska mesta, zaradi tega zastopniki italijanske stranke nečejo privoliti v višanje tch doklad, ki že itak tarejo k tlom goriško mesto in je to samo insolventno. Narodna samostojna stranka iskala je izhoda s povišanjem doklade na zemljiški davek, ki je na sebi brez pravega pomena za deželni budget. Ker bi s tem pomankljaj, ako se računni vse državne prispevke kot vplačane, še ne bil pokrit, predlagal je deželni odbor uvedbo posebne užitnine na vino v privatnih kleteh. Tudi ta davščina bi zadevala pred vsem mesto Gorica in furlanska mesta, na slovenski del dežele padel bi komaj poznaten delež. Kljub temu da se je italijanska večina tej novi davščini brez ugovora podvrgla, pričela je slovenska ljudska stranka v deželi celo gonjo proti novi davščini, češ, da

bi ta davščina tako prestrašila zasebnike, ki so dosedaj imeli vino v lastni kleti, da bi vina več ne kupavali od kmeta. Tako bi bil goriški vinogradnik oškodovan v svojem glavnem dohodku. Ob enem so kazali demagogje na edini vir dohodka povišanje davščine na pivo od K 4.— na K 8.— na Hl. Zastopniki ljudske stranke so dobro vedeli, da vlada ne more dovoliti povišanja te doklade, ker namerava sama prevzeti vso davščino na pivo, kakor svojčas na žganje in iz skupnega dohodka odškodovati posamezne kronovine po meri tam veljaajoče doklade. Za vsacega treznega človeka je torej gotovo, da bi vlada ne privolila v višanje davščine, ker bi s tem povišala ob enem državni prispevek Goriškemu, nesorazmerno z ostalimi kronovinami. Ljudska stranka prirejala je ogromne shode po celi deželi — govorilo se je o tisočih udeležencev — v protest proti povišanju doklad na zemljišče in nove davščine na zasebno vino.

Socijalna demokracija zavzela je svoje stališče principijelno, da je protestirala proti zlorabi deželnih zborov, ki na sebi nimajo pravice obstanka ter izrekla načelo, da je proti vsaki direktni ali indirektni davščini zahtevajoča edinole enotni progresivni davek na dohodek za celo državo. Glede predlaganih novih davščin mogla je izreči le svojo sodbo, da je užitnina na privatno vino gotovo manj krivična nego pa splošna užitnina, ker ta zadeva vse tudi najrevnejše sloje, dočim ona le take ljudi, ki si lahko vino držé v lastni kleti. Delegacija samostojne stranke v deželnem zboru je vsled posrečene demagogije ljudske stranke kapitulirala ter se postavila na stališče, da se primanjkljaj pokrije s povišanjem davščine na pivo od K 4.— na K 12.—, torej davščine, ki je že a priori nemogoča, ob enem zahteva sanacijo vseh deželnih razmer, predno se spušča v daljšo razpravo budgeta. Goriška dežela je torej insolventna, primanjkljaj ostaja nepokrit in za najnujnejše potrebe ne preostane družega nego

zajeti posojilo. Tudi pri sprejetju kolonskega zakona pokazala je samostojna stranka svojo barvo, namreč, da so ji interesi veleposestnika višji nego interesi kmečkega delavca. Dočim je ljudska stranka pravilno zahtevala 9-letno pogodbo in 2-letno odpoved za slučaj zastankov zakupnine, je samostojna stranka glasovala le za 6-letno dobo in 1-letno odpoved, torej na škodo kmečkega delavca-kolona. Do izvršitve za gospodarstvo slovenskega dela dežele eminentno važne ureditve planin in planinske paše se deželni zbor seveda niti ni povspel.

— — Hrvatski sabor vedno bolj kaže vso praznoto meščanske politike. Od 88 poslancev je 26 odvetnikov, 13 duhovnikov, 7 žurnalistov, 7 višjih uradnikov, 6 zdravnikov, in 4 profesorjev in 2 dignitarja, toraj nič manj nego 65 inteligentov. K tem se lahko prišteje tudi 14 veleposestnikov, tako da končno ostane obrt in trgovina zastopana po 4 poslancih in kmečko ljudstvo po 2. Ta sestav hrvatskega sabora je jako značilen za politiko Jugoslovanov, kateri na čelu stojé Hrvatje. Hrvatski sabor je po svojem sestavu najbolj buržuazki v najslabšem pomenu besede na celem svetu. Naravna posledica je, da v takem saboru ne morejo biti merodajni cilji, marveč osebni interesi. Komplikacija, ki je nastala za našo državo vsled balkanskih vojn in ogromni pomen autonomne Hrvatske ob srbski in bosanski meji, je krono prisilila, da je odstranila komisariat in poslala grofa Tisza iskat prijateljstva hrvatskih državnikov. Sestav hrvatskega saborja s svojimi ozkosrčnimi buržuazi je že naprej zagotovil vladi poln uspeh. Najodločnejši prejšnji zastopniki zatajili so svoje nacionalno revolucionarstvo in se ponižali do skrajnega oportunitizma. Dr. Hinkovič, najmarkantnejši zastopnik, je javno napovedal oportunitizem, stranka prava po Zagorcu indiferentizem. Oboje našlo je izraza pri debati o sprejetju zakona glede morske obali. Državni zbor ogrski je jasno označil svoje stališče in

prave cilje, t. j.: morska obala ne more biti po nikakem privatna last, marveč je javno dobro države in celo ne more biti vključena lastarja, t. j. izviti morje avtonomni Hrvatski. Te cilje kažejo tudi subvencije, katere ogrska država daje parobrodni družbam. — Akcijska družba Adria s 4.600.000 kapitala in vzhodna pomorska (Keleti-tengeri) z 1.750.000 K stojita obe v rokah madžarskih kapitalistov, radi tega je pažnja ogrske vlade obrnjena posebno na ogrsko-hrvatsko parobrodno družbo (Ungaro-Croata). Le-ta ima lastnega družbenega kapitala 2.775.000 K in dobivala je dosedaj državne subvencije 1.140.000. Ta subvencija se poviša na 5.500.000, dasi je društvo samo na sebi močno dovolj, ker ima lastnih rezerv preko 29 milijonov in izplačuje dividende 12—13%. Subvencija je torej nepotrebna, kaže pa pogoj povišanja subvencije, da je pri nastavljanju osebja dajati prednost onim, katere voli ogrska pomorska oblast na Reki, kaj je prava namera ogrske vlade. Meščanske stranke v hrvatskem saboru bile bi molče sprejele vse te poskuse ogrskih državnikov, izviti vpliv Hrvatske na morje, ako bi Supilova stranka in socijalna demokracija ne kazali na pretečo nevarnost.

Od 88. volilnih okrožji za hrvatski sabor je le 36 čisto hrvatskih. Občina Šid ima 6% madžarskega, 18% nemškega, 10% slovaškega in 10% rusinskega prebivalstva. Ruma, ki šteje 26.279 prebivalcev ima 49,6% Nemcev, 10,7% Madžarov, torej preko 60% nehrvatskega prebivalstva. Zemun šteje 33,8% Nemcev, 11,7% Madžarov, Osek z 29.505 prebivalci 35,9% Nemcev, 11,9% Madžarov. Vukovar šteje 20,6% Nemcev, 13% Madžarov. Datuvar 11,9% Nemcev, 16,6% Madžarov in 24% mešanice. V občini Jankovici so pri občinskih volitvah Madžari prodrli z 8, Nemci z 2 in Hrvatje z 2 zastopnikoma. Koliko kriče in govore naši narodnjaki o ogroženi Koroški in Štajerski! Tu doli, v neodvisni Hrvatski, tem jedru Ju-

goslovanstva pa prodira neopaženo z orjaškimi koraki nemštvo in madžarstvo v najbogatejšem delu dežele! Nikjer ni trhlost meščanskega jugoslovanstva vidnejša nego na avtonomni hrvatski.

Delavsko gibanje.

Michiganski štrajk pričel je 23/7. 1913 v bakrenih rudnikih družbe Calumet & Hecla Mining Comp. Ta štrajk nas zanima zaradi tega, ker je mnogo udeleženi delavcev Slovencev in Hrvatov in se prvič med ameriškimi slovanskimi delavci kaže nasprotje socialističnih in nesocialističnih delavcev. V Calumetu samem je med Slovenci razmerje tako, da 425 slovenskih delavcev stoji solidarno z ostalimi štrajkovci, 374 pa jih opravlja službo krumirjev. Pri tem poslu imajo zaslonbo pri „Glasniku“, glasilu slovenske duhovščine.

Organizirani delavci so v Western Federation of Miners, ki je bila ustanovljena leta 1910 in v katero je vstopilo skoraj 90% vseh rudokopov. Delavstva je okoli 13.000. Zahtevali so od družbe: 8 urni delavnik, 3 dolarje, t. j. 15 Kr. mezde, povišek 35 cent, na dan za one, si delajo v globočini, priznavanje delavske organizacije. Štrajk bil je sklenjen skoraj enoglasno, ter je spočetka kazalo, da se bode morala družba v kratkem zahtevam delavstva podvreči. Družba ima 2% milijona dolarjev podpisanega kapitala, od katerega je bilo vplačano, — na vsako delnico po 25 dolarjev, — 12 dolarjev. Vplačani temeljni kapital je torej znašal 1.200.000 dol. Do konec 1912 bilo je izplačano na dividendah vsega skupaj 112.500.000 dol, torej 2125. dolarjev na vsako delnico, kar znaša dobička 100 dolarjev za vsaki dolar res vplačanega temeljnega deleža. Zadnje poročilo od februarja 1913 pripisuje vsaki delnici, na katero je bilo vplačanega 12 dolarjev, vrednost, 540 dolarjev. Dividenda je v posameznih letih precej varirala. 1897. l. znašala je 160%, 1899. 400%, 1906 228%,

najnižja je bila dividenda za leto 1912, ki je znašala 72%. Predsednik delniške družbe ima 100.000 dol. plače na leto, njegov namestnik in ravnatelj ima 85.000 dolarjev, tajnik, blagajnik in člani načelstva po 20.000 dolarjev. Najbolj se je družba upirala priznavanju organizacije. Najela je celo armado privatnih detektivov, vsega okoli 1600 mož, težko oboroženih. Z vsem mogočim nasilstvom zatiralo se je vsako gibanje delavstva in skušalo isto zavesti k nasilnemu odporu. Vendar še danes traja štrajk z ogromnimi žrtvami združenega delavstva. Krivi temu so krumirji, italijanske in slovenske narodnosti, pod vplivom duhovščine.

Časopisje. *)

Outlaw. — 21. februar l. l. je za naše strankino življenje dan največjega ponižanja in za vsakega pristaša socijal-demokratske stranke neizbrisljiv pečat naše brezprimerne malomarnosti.

Tega dne je prenehal izhajati slovenski soc. dem. dnevnik „Zarja“ po 2 in pol letnem življenju. Ta smrt je tako ostudnega značaja, to kratko življenje tako žalostnega spomina, da bi bila velika napaka, ako se zadovoljimo s kratkim konstatiranjem, objavljenem v „Zarji“ št. 813 od 21. II. l. l. Smelo lice smo nosili, ko smo ta list ustanovili, imeti moramo tudi pogum, da izrečemo magari uničujočo kritiko, ako je ta na mestu, da čujemo in ob sodimo lastne napake.

Socijal-demokratska stranka ima in mora imeti svoje življenje edino v odkritosrčnosti, v popolni čistosti svojega visokega stremljenja. Ta stranka ni porojena v trenutni potrebi gotove kliče; socijal-demokratska stranka temelji na zgodovinski potrebi človeštva. Vstala je iz vesoljnega človeštva, izrasla je v vesoljno osrčje bede in trpljenja.

*) Dali smo mesta vnetemu protestu sodruga Outlaw-a proti zastoji v našem časopisju z namenom, da provzročimo stvarno diskusijo. Uredništvo.

V naši stranki ni mesta korupcije. In ako vkljub vsem varnem in skrbnem preiskovanju sede taka umazana duša za našo mizo, imamo pogum, jasno in odkrito iztrebiti ta plevel iz naše poljane. To je temeljna razlika med nami in drugimi strankami in zato moramo najskrbneje paziti, da našim ciljem ne škodujejo slične gosence.

In kaj je še hujše nego navadna korupcija? Hujše in usodepolneje je za vso strankino življenje zavedna laž, je zavedno napačno informiranje širne javnosti in prikrievanje prave bolezn.

Ta očitek, to spoznanje je danes na mestu. Temu očitku mora naša revija odpreti svoje kritično okrilje, delati v interesu tega gibanja, raziskovati jasno resnico usodnih korakov.

Socijalisti hočemo ostati! Toraj se ne bojimo niti svojih napak. Pravi pristaši in polnovredni pristaši revolucionarne soc. demokracije razkrijemo tudi sami sebi zahrbtno rane.

Ako pozna vsa naša širja javnost naše stremljenje za plodno delo, naj pozna tudi naše težkoče in naše notranje boje — da nam zamore priskočiti na pomoč. Nasprotniki naj zagrabijo še tako hlastno po teh odkritih napakah, — če jih imamo — prinesemo jim te na krožniku. Odkrito se borimo — odkrito presojava naše življenje.

Toraj kakšno smrt je napravil naš dnevnik? Najžalostnejšo! Ob smrti je stala laž in prevara jo je spremila do groba.

Na prej omenjeni številki „Zarje“ natisnjeno je obvestilo izvrševalnega odbora jugosl. soc. dem. stranke in nepoznane nove založbe, da je zakrivila to smrt edino gospodarska kriza. Ta izgovor bi bil dober za neresno stranko — je pa varanje naše strankine duše, je zastrupljanje strankinega življenja.

Krivda ne leži v gospodarski krizi — akoravno ne zanikam gotovega neugodnega vpliva — ampak

krivda leži v naši brezprimerni malomarnosti agitacijskega dela in v — žalobog — deloma osebni nekvalifikaciji gotovih članov (ne pristašev) naše družbe. To je vsa modrost te smrtne bolezni, to je vsa resnica propada našega dnevnika.

Ta prostor je preozek, da bi natančno razjasnil vse vzroke tega propada, da bi izgovorjeno resnico podkrepil z dokazi. Ako bodo N. Z. otvorili tej važni zadevi svobodno prižnico, gotovo bode to le koristilo ugodnejemu razvoju naše stranke in čiščenju našega organizatoričnega delovanja.

Napisati sem hotel le nago resnico, — katera že dolgo išče izhoda. Delavci na strankinem polju morajo skrbeti, da si zaslužijo ljubezen proletarijata in morajo si staviti vedno pred oči sledeče vprašanje: Kako dosežem, da bodem vreden ljubezni širne trpeče mase. Vsi obziri osebnih interesov morajo prenehati, vse rejenje v stranki se mora iztebiti. Naš list ni studenec postranskih dohodkov, naš list ima življenje v požrtvovanju: kar morem, to storim, živi edino v pravem prepričanju naše naloge.

Ako so bile, kakor piše omenjeno obvestilo, „razmere močnejše“, potem bi bilo umestno, da se te razmere na pravem mestu predrugačijo, odstranijo. Ne umoriti list, ampak umoriti te gnjile razmere! To bi bila rešitev vredna socialistične misli.

Pri tej priliki naj omenim besede Krapotkin-a v njegovih zapiskih: „Immer und immer wieder habe ich in meinem Leben von den radikalen Parteien klagen hören, über Geldmangel beim Zeitungsverlegen, aber je länger ich lebe, umso mehr überzeuge ich mich, dass es nicht soviel am Gelde, als an Männern fehlt, die fest und stetig auf das gegebene Ziel in der rechten Richtung vorwärts gehen und andere mit dem gleichen Geiste

erfüllen.“*) Prestavimo ta stavek in postavimo ga na čelo naše „Zarje“. Potem ne bode le fraza „Zarja nam mora ostati“, ampak „Zarja“ bode brez težav sledila svoji nalogi.

Res je, kar je zapisano v onem obvestilu, da mora „Zarja“ odgovarjati potrebam širokih mas, a bojim se, da je dotična nova založba „Zarje“ postavila to opazko v mislih, katere so nevredne te široke mase. Socialistični dnevnik nima prinašati suhoparne vesti o umorih in dnevnih pretepih, ampak mora poglobljati ljudstvo v svojem mišljenju, ima podajati sliko proletarske duše, ne le telesa. Tudi v tem oziru bi bilo za razvoj lista največje opasnosti, ako izgubimo našega doseданjega edinega žurnalista; na ta način si namreč predstavljam globokost zgoraj omenjenega stavka.

Vsem, ki le v svoji domišljivosti hočejo reševati naše časopisje, kličem: literat ostane literat, kramar ostane kramar in črevljar ostani pri svojem kopitu.

S prenehanjem našega dnevnika je založba trenutoma v denarnem oziru rešila vprašanje lista po kramarsko — a ob enem je zastrupila prepričanje nebroj naših pristašev, je napravila strankinemu razvoju največje zlo. Ta zastrupiljevalni duh iztebiti, je rešitev tega aktualnega vprašanja.

Prepričan sem o resnici teh tu navedenih izvajanj. Prepričan sem nadalje, da je le odkritosrčnost od pomoč iz našega mizernega položaja, jasnost in poštenost jedini spas naše strankine eksistence. Kdor misli, da moje stremljenje ne izvira iz prave potrebe strankine notranjosti, naj pograbi kamenj in ga zaluči v pravega prijatelja strankinega pokreta. Kaj zadene — to naj vpraša svojo vest.

*) Vedno in vedno slišal sem v mojem življenju radikalne stranke tožiti o pomanjkanju denarja za časopisje, a dalje ko živim, bolj se prepričavam, da ne manjka tolikanj denarja, nego mož, ki trdno in varčno hodijo na dani cilj in v pravi smeri naprej ter druga napolnjujejo z enakim duhom.

Prosvetno delo.

H. Tuma. — Dr. Ernest Dereani predaval je za Narodno Prosveto v Trgovskem Domu dne 9. januarja t. l.: „Oko in uho“. Predavatelj je v uvodu sam omenil, da bi imel po en predmet za eno večerno predavanje dovolj. Tem častnejše je rešil kombinirano mu težko nalogo. Pokazal se je veščaka zdravnika, fiziologa in psihologa, in pri vsem ni prekoračil meje poljudnosti, tako da je moral biti vsakomur razumljiv. Bogato znanje je kar vrelo izpod hitrega jezika, tako da je predavatelj končno povedal preobitega. Begoma je namignil, kaj vse bi se še dalo navesti lepega in prav obudil je v poslušalcih željo preglednejše in mirnejše slišati še posebna predavanja o vzgoji gluhomemih, in psihologiji občutkov vida in ušesa, posamez in vzajemno z ostalimi čutili. Skratka bila je lepa, znanstveno popularna skica, začinjena z živim humorjem. Vsak od veščaka do učenca, sprejel je svoj delež.

16. januarja t. l. sledil mu je dr. Josip Agneletto iz Trsta: „Gospodarski položaj Slovencev“. Predavatelj skušal je kar mogoče gromaditi gradivo, storil pa je to nemetodično, nezvezno tako, da je končno postalo skrajno dolgočasno in nepovzbitno. Manjkalo je logičnih sklepov in občinstvo ni vedelo kam z nametanimi podatki. Pa tudi statistični material ostal je nepopoln. Četudi je težko razbrati gradivo glede Koroškega in Štajerskega, kjer so vse trgovske in obrtne zbornice v rokah Nemcev, in je celo statistični material vladnih organov jako nezanesljiv, bi se moralo ali kritično izločiti slovenske dele ali pa boljše začrtati njih splošni gospodarski položaj. Zato pa je bilo predavatelju na razpolaganje Kranjsko in Primorsko, kronovini, ki ste pravaprav edinole karakteristični in odločilni za slovensko gospodarstvo. Ravno tu očitamo predavatelju potrebne pregleda. Ni znal opredeliti specijelno za Slovence važnih prikazni ter je nekritično našteval, kolikor je ravno nabral gradiva. Šablonsko je povdarjal važnost Trsta

za Slovence, a tu na lastnih in najbližjih tleh, je ostal tudi najšibkejši. —

Pojem gospodarskega zaledja je napačno umeval in razložil. Zaledje Trsta ni Kranjska, Goriška in Istra, marveč notranja Avstrija, in južna Nemška. Saj mu to zaledje karakterizira podjetje južne železnice in turške železnice. Odtod ima Trst ves svoj orjaški promah zadnje desetletje, dočim sosednje slovenske revne in majhne kronovine nimajo za gospodarski razvoj Trsta prav malo pomena, t. j. prihajajo v poštev pri aprovizaciji tržaškega mesta in kot rezervoar delovnih moči. S tem je Trst za Slovence gospodarski problem posredovalne male trgovine in male obrti, eminentno pa problem delavstva. Ohraniti slovenski proletarijat izobražen in zaveden v boju za svoje razredne koristi, je temeljni program slovenskega gospodarskega življenja na Primorskem in v tem je tudi jedro vsega slovenskega gospodarskega napredka. Nad slovenskim proletarijatom se razvija šelej srednji stan tržaški, ki daje novo inteligenco, vzraslo in vzgojeno v velikem trgovskem in industrijalnem centru, vedno večje gospodarske bodočnosti. Kranjski srednji kmet je po svojem gospodarskem stališču naravno konservativen ter v zvezi s klerikalnim reakcionarstvom. Slovenska ljudska stranka je prav razumela gospodarsko svojo nalogo, organizirati moči tega srednjega posestnika. Moramo tudi brez družega priznavati, da gospodarska moč tega posestnika polagoma raste. Zato pa vendar nikdar ne postane odločujoč gospodarski faktor na Slovenskem, marveč vso veliko rast nam predstavlja proletarijat tržaški. Ob tem problemu vidimo, kako naša akademična mladina, tudi ona, ki se interesira za gospodarske probleme, ter misli da je napredna, nima prostega pogleda na sedanji razvoj in na bodočnost.

Prav po vzgledu puhle tržaške žurnalistike taknil se je predavatelj jugoslovanskega vprašanja. V Trstu je že tako moda, da mora vsak predavatelj kje vriniti kaj jugoslo-

vanskega. V istini Hrvatska, Srbska, Bosna in sploh jugoslovanski svet, izven Primorja, za Trst kot gospodarsko zaledje nima pomena. Prirodni izliv gospodarske moči Srbske je proti Solunu, Bosne in Hercegovine proti Splitu, Hrvatske proti Reki. To je ožje zaledje, katero konkurira s Trstom. Zato je pa mnogo premalo povdaril predavatelj važnejši moment, da Trst po svoji legi in kot največji emporij ob Adriji, postane odločilne važnosti za gospodarsko izobrazbo jugoslovanske mladine, ki nas mora docela odtrgati od zaprašene dosedanje vzgojne metode. Gospodarske sile Trsta prihajajo od ogromnega zaledja Srednje Evrope, Trst je torišče, kjer jugoslovanski naraščaj dobi novo izobrazbo v enotni smeri naprej. Jedro našega gospodarskega vprašanja je torej v Trstu in kaže nam dvojno podlago: ena razvoj in vzgoja proletarijata, druga gospodarska višja vzgoja za slovensko in hrvatsko mladino Primorja. Odrasti moramo vendar že enkrat nacionalističnim frazam pri gospodarskih vprašanjih in podlago novemu gospodarskemu razvoju ne iskati v navdušenosti in malenkostni sentimentaliteti.

Literatura.

Josip Pahor — F. Palnákovi spisi I. in II. zvezek. Založilo društvo v zgradbo učit. konvikta v Ljubljani. Iz za mladih let. Spisal P. Fleré. — I. zvezek me ni zadovoljil; dogodbe imajo preveč onega žanra, ki ga neguje mladinski list „Zvonček“. Le prijetnega humorja je več in pa ono drastično slikanje. Toliko lepši je II. zvezek, ki je naravnost izboren, dasi nima ne enega šablonskega malčka, kakršnega nam je žal vzgojila naša mladinska literatura. To je ravno prednost zvezka. Zdi se mi, da je pisatelju Scharrelmann dober znanec, da vidim ta vpliv posebno pri sestavkih z motivi iz živalstva in rastlinstva. („Štoklja“

n. pr.!) Srečnejšega pouka bioloških resnic si že ne morem predstavljati, pa tudi snovi je komaj dobili hvaležnejše. Neobhodno potrebno je, da ve za Scharrelmanna vsak, ki hoče pisati otroku.

In še nekaj! Liberalnega človekoljubja se naš mladinski spis še ni osvobodil; ni še zajel v neusahljivem vrelcu trpljenja, ni še zaslutil moči iz trpljenja rojene! Ko najde toplih žarkov, da osvetli boleat, ko opusti risanje solčne, brezskrbne eksistence otroka, ki raste v izobilju, ko z umetniško močjo izrazi, kako trdo kuje takó mnogokrat življenje, tedaj bo imel spis trajno vzgojno silo, tedaj bodo krepki, plemeniti ljudje njegov blagoslov.

Monsalvat! In k njemu bo moral najti učitelj svojo pot!

Očividno kritik v „Ljubljanskem Zvonu“ (I letošnja številka) Scharrelmanna in njegove šole ne pozna, gotovo pa še ni imel prilike opazovati, kakšen vtis napravlja na otroka pripovedovalni način pisatelja „Aus meiner Werkstatt“ in „Erlebte Pädagogik“. Ne le, da se je naslonil Fleré v II. zvezku svojih mladinskih spisov na modernega moža, temveč je tudi s srečno roko zajel iz sredine otroškega duševnega horizonta. „Velko der Balkankadett“ mi ni znan. Bržkone ima „domorodno“ tendenco. Grešil bi, če bi jo hotel docela zavreči; to pa vem, da se je šovinizem neokusno in pregloboko zajedel tudi v našo mladinsko literaturo.

Polemika.

Kdor je čital poročilo o predavanju prof. Ferd. Seidl-a v št. 12. Naših Zapiskov letnika 1913, pač ni mogel zaslediti najmanjšega znamenja pomanjkanja dobre volje in poštenosti. Poročilo je strogo stvarno, ob enem za predavatelja pohvalno, da človek strini, ko bere nagromadena očitanja v št. 6 letošnje „Soče“, v političnem listu na oceno v reviji. G. prof. iskal

je torej večjo maso čitalcev, pa ne morda namenoma lajike? Ako g. predavatelj pojasnjuje svoje predavanje, je s tem le potrdil, da je bilo pojasnilo potrebno. Je pa ponesrečeno!

Edina sva z g. predavateljem, da je košnja gospodarski pojav, novejša človeške zgodovine, tvoritev korenike zgolj naroden pojav iz zemeljske prazgodovine, da torej korenika in košnja nimata prav nobene kavzalne zveze. Ni pa res, kar trdi g. profesor, da se naše gorske senožeti sečejo po dvakrat in trikrat, marveč je res, da se sečejo le enkrat in to že precej pozno, navadno meseca avgusta, ko je največji del rastlin že davno odcvel in raztrosil svoja semena. Dvakrat ali celo trikrat kosi se okoli hiš, po logovih in dolinah, nikakor pa ne po senožetih predgorja in za to v našem slučaju gre. G. profesor sam povdarja, da se nahajajo gorske senožeti na prostori, katere je človek odvzel gozdu: „izpraznjeno in prostorno mesto pa zasežejo novi stanovalci“. Mari hoče g. profesor botanike trditi, da so na te obširne prostore prilezle korenike? Menda hoče vendarle reči, da so se rastline priselile pravilnim potem po semenu. Po gorskih vesinah je veter, ki opravlja glavni posel setve, zasejal obilo, širom in križen. Torej že prvotne gorske senožeti nastale so istim potem, kakor se tudi danes vzdržujejo. Semena je obilo po senožetih še predno pride kosa, in četudi bi kosa semensko rastlino odnesla, dovolj prihaja semena od drugod, da gorske senožeti tekom vekov ohranijo svojo preprogo. Nesporno je menda tudi med nama, da nimajo vse rastline naših gorskih senožeti korenike, da je prav mnogo enoletnic, da često te enoletnice dajejo značaj gorskim tratam, in ostajajo „od leta do leta istotako pogosto nabrane. Kako naj g. profesor to pojasni? Po svoji metodi ne more. Brž ko je g. profesor omenil košnjo in razploditev rastlin

vsporedno, moral je rešiti dilema, prav ali o koreniki sploh ne govoriti. Po nepotrebnem razlaga g. profesor mojo „naivno“ trditev, da spomladanske rastline pod „odejo“ (dostavlja sic!) nabirajo moči in sokove za cvet in plod. G. profesor nasprotno trdi, da te rastline pripravijo že cvetje pod zemljo. Kaj pa je točneje? Morda cvetje pod zemljo? Saj „odejo“ tvori često ne le prst ampak tudi plast listja. Nisem torej nič drugega povedal kakor g. profesor, le boljše in točneje. Vsa polemika g. profesorja s tem stavkom je pravo cepljenje dlake. G. profesor mi očita, da trdim, da so pomladanske rastline preostanek iz glacijalne dobe. Pri tem zbadljivo pristavlja, da je kritik-odvetnik bržkone „kedaj čital“ o izvoru alpske flore in je visokogorsko floro zamenil s pomladansko floro. Kak žurnalist v „Slovenskem Narodu“ rekel bi: g. odvetnik veliko čita, pa malo razume! Žal, da moram g. du profesorju tu povedati, da je delitev v spomladanske rastline in poletne rastline splošno dovolj točna, da označuje v bistvu prve kot preostanek iz glacijalne dobe, druge pa kot poznejše priseljenke. Odločilna za delitev rastlin je v tem pogledu doba in ne kraj. Pomladanske rastline glacijalne dobe so ravno tako v dolini kakor v predgorju in v visokih alpah in ravno tako so se tudi naselile poletne rastline visoko gori skoraj do meje alpskega snegu. G. profesor težko ohrani resnost, ko čita „da poletne rastline cvetó v različnih dobah in dalj časa in dozore pred in med košnjo ter po košnji“. In vendar je to dejstvo, katerega vsak vidi. Iz tega dejstva sledi nujno logično, da je od takih poletnih rastlin vedno semena dovolj. Ali seme pade pred košnjo, ali pa si te rastline opomorejo po košnji in še dozore semena. Druga in tretja košnja na gorskih senožetih pa je le v fantaziji g. profesorja. Z logiko

in dejstvom se je g. profesor [tu precej opotekel. Res naivno pa je, kar mi g. profesor očita, kakor da bi bil trdil, „da cvetoče veje poženo namesto pokošenih“. Vsak pastir ve, da iz stekla nič ne izraste novega, pač pa vsak pastir tudi vé, da rastlina po košnji na vse strani bujno zopet požene. Seveda rode ti novi poganki cvetje in seme, ne odsekani štikelji. Zato g. profesor ob takem šteljlu lahko prav tragično vzklikne: čakal boš pa ne pričakal!

Konečno mi g. profesor ne zameri, da nimam vpogleda v življenjski ustroj cvetja in rastline in mi je vse to ptuje. Najlepše trenutke svojega mladega življenja prebil sem po gorskih senožetih, nabiral rastline in živali, pogled v prirodo odprl mi je pogled na življenje. Cele dneve sem prehodil postonske livade in gore, daleč po dolinem Krasu in gorenji Istri, po solnograških alpah in okoli Blatnega jezera, sedaj pa pride profesor, ki pravi: „hodil si slep in gluhi!“ Ali čuti g. profesor, kako je krivičen! Zato bi mu prav privoščil, da bi vsaj on v teoriji imel prav. In niti tega ne! Ali ni to najhujša kritika, katero je strokovnjak po nepotrebem sam povzročil? Ne reagiral bi,

ako je g. profesor Seidl le pojasnjeval. No operira z izrazi: „naivno, lajik, odvetnik,“ „je kedaj čital“ in to so insinuacije. Ali je vprašal g. profesor Seidl, koliko sem se pečal z botaniko? Ali pa morda izključuje, da bi smel odvetnik kaj vedeti o rastlinskem življenju? In celo tak odvetnik, kateri že blizo 40 let hodi po naših planinah in je prehodil vso slovensko zemljo? Imel bi prav, če bi omikani ljudje znali o prirodi le toliko, kolikor so jih naučili srednješolski profesorji! Ostali bi potem le lajki, ki ne znajo samostojno misliti, a morajo pohlevno poslušati kedar govoré profesorji.

Ali se celó naši najboljši strokovnjaki ne morejo otresti malenkostne profesorske občutljivosti, ki nam je tako karikaturno izražena v Funtekovi „Tekmi“? Ko sem videl prvič predstavljati to dramo, zdela se mi je skrajno neresnična; no, bolna sentimentaliteta raznih naših učenjakov javlja se tako pogosto, da vidim, da je kronična, ter uvidevam, da je „Tekma“ zrastle na domačih, ubogih tleh.

Dr. H. Tuma.

»Našim Zapiskom« v oceno ali zameno doposlane publikacije:

Izdanja »Slovenske Matice« v Ljubljani za leto 1913.

Popotnik, pedagoški in znanstveni list, L. XXXV. Št. 1. Ljubljana.

Domače ognjišče, mesečnik, za stariše, L. VIII. Št. 3. Ljubljana.

Staroslovan. Vierteljahrschrift zur Pflege der altslavischen Sprache, Geschichte und Kultur, Kremsier 1914 II. Jahrgang. 1. H.

Zadruga, mesečnik za zadružištvo L. XXI. Št. 11 in 12. Celje.

Swiat Slovianski, miesiecznik. E. Rocznik X. 1914, Krakov.

Luč, književno-poučni list hrvatskog katol. daštva God. IX. Br. 7, Zagreb, s prilogo: Djaški viestnik.

Omladina, glasilo nar. rad. dijaštva, L. X. Št. 5—7.

Akademie, Revue socialisticka, XVIII. Praga.

Borba, polmesečnik srbske socialdemokracije, God. V. Br. 7, Beograd.

Vijestnik bankovnih činovnika, God. VI. Br. 1, Zagreb.

Strokovna glasila:

Stavbinski delavec.

Rudar.

International.

Železničar.

Politična glasila.

Proletarec, glasilo ameriškega socialističnega delavstva, Chicago.

Glasilo slovenske narodne podporne jednote, Chicago.

Glas Svobode, glasilo svobodomiselnih Slovencev v Ameriki.

The Party Builder, glasilo socialistične stranke v Zjedinjenih Državah S. A. Chicago.

$$\begin{array}{r} 155.80 \\ \underline{80.} \\ \end{array}$$

$$75.80.$$

$$55.94$$

$$\begin{array}{r} 79.86 \\ \underline{10.70} \\ \end{array}$$

$$10.70$$

$$\begin{array}{r} 9.16 \\ \end{array}$$

$$-1.20$$

$$\underline{-1.12}$$

$$32$$

$$8.84$$